

**EUROPSKI DAN CIVILNE PRAVDE
EUROPEAN DAY OF CIVIL JUSTICE**

Z B O R N I K R A D O V A

I. Konferencija

**AKTUALNI TRENUTAK
PRAVOSUĐA U BOSNI I HERCEGOVINI
U EUROPSKIM PRAVOSUDNIM
SUSTAVIMA**

Novi Travnik, listopad/oktobar 2009. godine

**EUROPSKI DAN CIVILNE PRAVDE, 25.10.2009.
EUROPEAN DAY OF CIVIL JUSTICE, 25 October 2009**

Z B O R N I K R A D O V A

I. Konferencija

AKTUALNI TRENUTAK PRAVOSUĐA U BOSNI I HERCEGOVINI U EUROPSKIM PRAVOSUDNIM SUSTAVIMA

**Kantonalni sud Novi Travnik
23.10.2009. godine**

Novi Travnik, listopad/oktobar 2009. godine

Europski dan civilne pravde (25.10.)
- Z b o r n i k r a d o v a -
I. Konferencije
„Aktualni trenutak pravosuđa
u BiH u Europskim pravosudnim sustavima”
Novi Travnik, 23.10.2009. godine

Organizacioni odbor Konferencije:

Milorad Novković (VSTV); Katica Jozak-Mađar, Kantonalni sud Novi Travnik;
Slavica Ćurić (VSTV); Nacionalni predstavnici BiH u CEPEJ-u: Mr. Ljiljana
Filipović, Rusmir Šabeta, Mersudin Pružan; Kantonalni sud Novi Travnik:
Vladimir Žuljević, Zuhdija Ćosić, Senad Begović, Nedica Vukić, Amra
Hrvačić, Almir Račić; Stojanka Kovačić, Admir Suljagić (VSTV);
Dijana Andrić i Marijana Popović (Odjel za odnose sa javnošću VSTV-a)

Nakladnik:
Kantonalni sud Novi Travnik
Za nakladnika:
Katica Jozak-Mađar, predsjednica suda
Tisak:
„Štamparija Fojnica” d.o.o. Fojnica
Naklada: 300 primjeraka

Novi Travnik, listopad/oktobar 2009.

Uvodna riječ organizatora

Europski dan civilne pravde (25.10.) obilježen je u Bosni i Hercegovini organiziranjem manifestacije pod nazivom: „Dani otvorenih vrata suda“ 23. i 24. listopada/oktobra 2009. godine u Kantonalnom sudu Novi Travnik, predstavniku Bosne i Hercegovine u Europskoj mreži pilot sudova, uz pomoć i podršku Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeća Bosne i Hercegovine, kao suorganizatora manifestacije.

Tim povodom održana je I. Konferencija „Aktualni trenutak pravosuđa u BiH u Europskim pravosudnim sustavima“, dana 23.10.2009. godine u Kantonalnom sudu u Novom Travniku.

Ova knjiga predstavlja zbornik radova autora koji su na Konferenciji sudjelovali kao prezentatori značajnih i aktualnih tema, prema redosljedu utvrđenom u programu I. Konferencije.

Kao trajan podsjetnik na I. Konferenciju u povodu Europskog dana civilne pravde u BiH, zbornik radova je i koristan izvor pravnih razmišljanja, prijedloga, zanimljivih, edukativnih i aktualnih informacija koje zaokupljaju pravosudni sustav u Bosni i Hercegovini.

Organizatori Konferencije, Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće BiH i Kantonalni sud Novi Travnik zahvaljuju se Specijalnoj predstavnici Glavnog tajnika Vijeća Europe u BiH, g-đi Caroline Ravaud i predstavniku ministarstva pravde BiH, gosp. Niki Grubešiću, na riječima potpore i podrške u pozdravnim obraćanjima na Konferenciji, kao i na cjelokupnoj suradnji i aktivnom doprinosu u obilježavanju Europskog dana civilne pravde u Bosni i Hercegovini.

Ovom prigodom organizatori se napose zahvaljuju prezentatorima na Konferenciji kao i svim članovima Organizacionog odbora koji su svojim nesebičnim angažmanom doprinijeli uspješnoj organizaciji ove Konferencije.

*Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće BiH,
Milorad Novković, predsjednik VSTV-a,
Kantonalni sud Novi Travnik,
Katica Jozak-Mađar, predsjednica suda*

Kazalo

- 1. Milorad Novković, predsjednik Visokog sudbenog i tužiteljskog Vijeća BiH: Položaj i uloga Visokog sudbenog i tužiteljskog Vijeća BiH u izgradnji neovisnog i efikasnog pravosuđa** 11
- 2. Mr. Ljiljana Filipović, sutkinja Vrhovnog suda Federacije BiH: Značaj i aktivnosti Evropske komisije za efikasnost pravosuđa za razvoj pravosudnog sistema u BiH** 15
- 3. Katica Jozak-Madar, predsjednica Kantonalnog suda Novi Travnik: U susret Europskom danu civilne pravde Kantonalni sud i Europska mreža pilot sudova** 21
- 4. Prof. dr. Miodrag Simović, predsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine: Pravo na suđenje u razumnom roku** 29
- 5. Hajrija Hadžiomerović-Muftić, tužiteljica Federalnog tužiteljstva: Trgovina ljudima, posebno djecom, usklađenost domaćeg zakonodavstva u odnosu na međunarodne standarde** 51
- 6. Prof. dr. Borislav Petrović, dekan Pravnog fakulteta u Sarajevu: Edukacija pravosudnih organa za uspješno suprostavljanje organiziranom kriminalu** 59
- 7. Monika Mijić, agentica Bosne i Hercegovine pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu: Bosna i Hercegovina pred Europskim sudom za ljudska prava** 65
- 8. Dušica Milosavljević, pravni analitičar VSTV-a BiH: Dostignuća informatizacije u pravosuđu”** 69
- 9. Dodatak**
 - Sažetak** 74
 - Summary** 81

Milorad Novković,
Predsjednik Visokog sudskog i tužilačkog vijeća
Bosne i Hercegovine

**POLOŽAJ I ULOGA
VISOKOG SUDSKOG I TUŽILAČKOG VIJEĆA
BOSNE I HERCEGOVINE U IZGRADNJI
NEZAVISNOG I EFIKASNOG PRAVOSUĐA**

Tema o kojoj ću govoriti na današnjoj konferenciji je Položaj i uloga Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH u izgradnji nezavisnog i efikasnog pravosuđa u BiH. Stoga mi dopustite da Vas podsjetim na neke od činjenica vezane za istorijat i nadležnosti Vijeća, a potom ću Vam predstaviti aktivnosti u proteklom periodu koje su, vjerujem, doprinijele izgradnji nezavisnog i efikasnog pravosuđa u BiH.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH je osnovano 1. juna 2004. godine, Zakonom koji je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila u maju 2004. godine. Tome je prethodilo dvogodišnje postojanje dva vijeća na nivou entiteta i jednog na nivou države, da bi 1. juna 2004. godine, u skladu s pomenutim Zakonom, bilo uspostavljeno jedinstveno Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH kao nezavisno i samostalno tijelo. Uspostavljanje Vijeća bio je jedan od prvih uslova koji su ispunjeni za početak pregovora o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i BiH. A jedan od najvažnijih zadataka Vijeća je da podržava pravosuđe u BiH na njegovom putu ka Evropi i evropskim standardima.

Tokom godina, struktura Vijeća je bitno izmjenjena, na mjesto međunarodnih došli su domaći članovi Vijeća, s izuzetkom jednog.

Današnja struktura Vijeća je slijedeća: šest sudija, pet tužilaca, po jedan predstavnik entitetskih advokatskih komora, po jedan predstavnik

zakonodavne – Parlamentarna skupština BiH i izvršne vlasti – Vijeće ministara BiH, i jedan međunarodni član.

Vijeće takođe ima svoja entitetska podvijeća i podvijeće Brčko Distrikta.

Nadležnosti Vijeća su utvrđene Zakonom o VSTV-u i odnose se na sve sudove i tužilaštva na svim nivoima vlasti, uključujući i Brčko Distrikt BiH uz određena ograničenja kada je riječ o entitetskim ustavnim sudovima. Vijeća ima isključivu nadležnost za imenovanje i utvrđivanje disciplinske odgovornosti nosilaca pravosudnih funkcija, dok za ostale nadležnosti, kao što su budžeti pravosudnih institucija i pravosudna uprava, odgovornost dijeli s drugim relevantnim institucijama s kojima Vijeće nastoji ostvariti intenzivnu saradnju.

Kada je riječ o imenovanjima nosilaca pravosudnih funkcija, kao isključivoj nadležnosti VSTV-a, ona se vrše po profesionalnim standardima, a sudije i tužioci biraju po kriterijima koji se odnose na njihovo znanje, iskustvo, stručnost i dakako visoke etičke standarde. Vjerujem da transparentni sistem izbora i imenovanja predstavlja jedan od osnovnih stupova nezavisnosti i profesionalnosti nosilaca pravosudnih funkcija. U nastojanju da napravi korak dalje u unaprijeđenju postupka imenovanja VSTV je u drugoj polovini 2008. godine osnovao radno tijelo, sa zadatkom da u 2009. godini izvrši analizu postupka odabira i imenovanja kandidata, te predloži mjere za osiguranje kvalitetnog i efikasnog postupka.

Veoma važan aspekt jeste profesionalno i etičko postupanje sudija i tužilaca. Kako bi se osigurali pomenuti principi VSTV ima nadležnost da prima pritužbe protiv sudija i tužilaca, vodi disciplinske postupke, utvrđuje disciplinsku odgovornost i izriče disciplinske mjere. U okviru VSTV-a, kao ured koji je potpuno samostalan i nezavisan u načinu na koji provodi istrage i pokreće disciplinske postupke, djeluje i Ured disciplinskog tužioca. Postojanje ovakvog ureda, uveliko doprinosi razvoju civilne pravdi u Bosni i Hercegovini. On osigurava upostavljanje odnosa koji se temelji na povjerenju između građana i pravosuđa ove zemlje.

VSTV ima nadležnost i u oblasti edukacije, kojom se dalje unaprijeđuje stručnost sudija, tužilaca i stručnih saradnika kako bi što

djelotvornije mogli obavljati svoj posao. Aktivnosti i rezultati na ovom planu ostvareni u proteklom periodu su:

Program stručnog usavršavanja sudija i tužilaca

Program početne obuke za stručne saradnike

Usvojen je Pravilnik o kategorijama, izboru, pravima i obavezama edukatora.

Nabavljena pravna literatura za sudove i tužilaštva u BiH

Obavljene kadrovske i infrastrukturne promjene u Centrima za edukaciju - CEST-ovima.

VSTV je, zajedno s ostalim relevantnim institucijama, učestvovao u stvaranju veoma važnih državnih strategija – Strategiji za reformu sektora pravde u BiH i Strategiji za rad na predmetima ratnih zločina. Obje strategije je prošle godine u junu, odnosno u decembru usvojilo Vijeće ministara BiH.

U okviru VSTV BiH u maju prošle godine je započeo s radom Centar za sudsku dokumentaciju koji omogućava pristup širokom spektru pouzdanih pravnih informacija, bazi sudskih odluka za nosioce pravosudnih funkcija i oglednim primjerima sudskih i tužilačkih akata.

Realizirani su i realiziraju se i neki veoma značajni projekti:

Projekat uspostavljanja unaprijeđenih mehanizama saradnje tužilaštava i policije,

Rekonstrukcija zgrada Okružnog suda Istočno Sarajevo, Osnovnog suda Sokolac i Općinskog/Kantonalnog suda u Sarajevu,

Rekonstrukciju Centra za edukaciju FBiH,

Projekt smanjenja broja neriješenih predmeta i

Projekt izrade baze podataka za ratne zločine.

Posebno važan je i Projekt za informatizaciju pravosuđa tzv. CMS projekt (Sistem za automatsko upravljanje predmetima u sudovima). Sistem je implementiran u više od 90% sudova, a počela je i informatizacija tužilaštava. Ukupan broj registovanih korisnika je 2.863, registovanih predmeta 492.394, registrovanih dokumenata 6.208.502, a zakazanih ročišta 317.396. Naglasio bih da je informatizacija pravosuđa jedan od strateških programa Strategije za reformu sektora pravde u BiH za period 2009.-2013. godina.

Ostvarne su i veoma važne regionalne i međunarodne saradnje. Potpisan je Memorandum o razumijevanju između VSTV i Vlade Crne Gore u okviru kojeg je VSTV pružao podršku Ministarstvu pravde i Sudskom savjetu ove susjedne zemlje.

Naglasio bi da je u skladu s Strateškim planom VSTV-a BiH poseban fokus u radu Vijeća bio na ažurnosti i efikasnosti sudova i tužilaštava. Stoga smo se zaputili na teren, posjetili sve sudove i tužilaštva u BiH, i kroz neposredne razgovore tražili rješenja da se unaprijedi ažurnost i efikasnost sudova.

Time nismo okončali naš rad na unaprijeđenju nezavisnosti, a posebno efikasnosti pravosudnih institucija. Akcenat u radu Visokog sudskog i tužilačkog vijeća će i u narednome periodu biti stavljen na poboljšanje efikasnosti te će Vijeće u tom pravcu poduzeti još bližu saradnju s predsjednicima sudova i glavnim tužiocima s ciljem praćenja rezultata rada i povećanja efikasnosti posebno ondje gdje je zabilježen velik broj neriješenih predmeta. Uspostavljanje efikasnog pravosuđe je ono što građani naše zemlje očekuju od nas.

Nadam se da sam kroz pomenute aktivnosti uspio da vam približim ulogu i napore VSTV u izgradnji nezavisnog i efikasnog pravosuđa u Bosni i Hercegovini.

Mr. Ljiljana Filipović,
sudija Vrhovnog suda FBiH

CILJEVI I ZADACI EVROPSKE KOMISIJE ZA EFIKASNOST PRAVOSUĐA¹

Evropska komisija za efikasnost pravosuđa (CEPEJ) osnovana je 18. septembra 2002. godine Rezolucijom Res (2002) 12 Ministarskog komiteta Vijeća Evrope. U Rezoluciji je istaknuto da njeno formiranje proizilazi iz svijesti da pravne države, na kojoj počivaju evropske demokratije, ne može biti bez pravičnih, efikasnih i pristupačnih pravosudnih sistema i da princip vladavine prava može biti poštovan samo ako građani mogu koristiti svoja prava i osporavati nelegalne radnje. Takođe, njeno osnivanje rezultat je potrebe poboljšanja saradnje među državama putem, između ostalog, analize ostvarenih rezultata različitih pravosudnih sistema, olakšanja primjene međunarodnih pravnih instrumenata u materiji efikasnosti i pravičnosti pravosuđa i definiranja konkretnih načina unaprijeđenja funkcionisanja evropskih pravosudnih sistema. U Rezolucije je, osim toga, naglašeno da je osnivanje CEPEJ-a proizašlo i iz potrebe da se afirmišu prednosti korišćenja savremenih informatičkih i komunikacijskih tehnologija radi olakšanja pristupa pravdi, unaprijeđenja funkcionisanja pravosuđa, poboljšanja njegove efikasnosti, smanjenja troškova i razvoja usluga koje se nude javnosti.

Statut CEPEJ-a, koji je bio sadržan u Aneksu I navedene Rezolucije, ističe takođe da je cilj CEPEJ-a poboljšati efikasnost i funkcionisanje pravosudnih sistema država članica Vijeća Evrope kako bi se osiguralo da svaka osoba koja se obraću sudu može svoja prava koristiti na djelotvoran način, čime će se ojačati povjerenje javnosti u

¹ Rad mr. Ljiljane Filipović, članice CEPEJ-a ispred BiH, na Konferenciji prezentirao Mersudin Pružan, zamjenik Glavnog stegovnog tužitelja VSTV-a BiH.

pravosuđe i omogućiti bolju primjenu pravnih instrumenata Vijeća Evrope koji se odnose na efikasnost i pravičnost pravosuđa. Zadatak CEPEJ-a je da analizira rezultate koje postižu različiti pravosudni sistemi služeći se, između ostalog, zajedničkim statističkim kriterijumima i načinima evaluacije, da identifikuje probleme i oblasti u kojima je moguće izvršiti poboljšanja, da radi na razmjeni mišljenja o funkcionisanju pravosudnih sistema, da definiira konkretne načine poboljšanja evaluacije i funkcionisanja pravosudnog sistema država članica, vodeći računa o njihovim vlastitim potrebama, da pruža pomoć državama članicama, na njihov zahtjev, uključujući pomoć koja se odnosi na poštivanje normi Vijeća Evrope, da, u određenim slučajevima, sugeriše odgovarajućim tijelima u okviru Vijeća Evrope, pripremu određenih novih pravnih instrumenata ili izmjenu postojećih.

Te svoje zadatke CEPEJ ostvaruje utvrđivanjem i izradom indikatora, skupljanjem i analizom kvantitativnih i kvalitativnih podataka i definisanjem mjerila i načina evaluacije, sastavljanjem izvještaja, statistika, vodiča sa dobrim praksima, smjernica, akcionih planova, mišljenja i opštih komentara, pozivanjem na sudjelovanje u njegovom radu stručnjaka i nevladinih organizacija koji djeluju u područjima njegove aktivnosti i koji su sposobni pružiti pomoć CEPEJ-u, uspostavom profesionalnih mreža u oblasti pravosuđa.

U skladu sa tim zadacima i ciljevima CEPEJ-a, utvrđenim u njegovom statutu, CEPEJ posebnu pažnju posvećuje usporedbi pravosudnih sistema i razmjeni znanja koja se odnose na njihovo funkcionisanje. Ta usporedba ne ograničava se samo na efikasnost, nego CEPEJ svoju pažnju poklanja i kvalitetu i djelotvornosti pravosuđa. U tom smislu, posljednji CEPEJ-ov Izvještaj o evropskim pravosudnim sistemima iz 2008. godine, objavljen je s podnaslovom „Efikasnost i kvalitet pravosuđa“.

Pomenuti Izvještaj rezultat je sada već redovnog procesa evaluacije pravosudnih sistema zemalja članica Vijeća Evrope koji, u skladu sa svojim ciljevima i zadacima, preduzima CEPEJ. Tim procesom upravlja njegova Radna grupa za evaluaciju pravosudnih sistema (CEPEJ – GT – EVAL). Tokom tog procesa prikupljaju se i obrađuju potrebni podaci o funkcionisanju pravosudnih sistema zemalja članica. Prikupljanje podataka vrši se putem jednog obimnog upitnika kojeg popunjavaju nacionalni korespondenti iz svake zemlje članice. Ti

odgovori predstavljaju potom osnov za izradu redovnog dvogodišnjeg izvještaja CEPEJ o evropskim pravosudnim sistemima.

CEPEJ-ov Izvještaj iz 2008. godine, koji se zasniva na podacima iz 2006. godine, odnosi se na ukupno 45 zemalja članica Vijeća Evrope, među kojima je i Bosna i Hercegovina. Taj izvještaj objavljen je 8. oktobra 2008. godine. Kompletan Izvještaj dostupan je na internet stranici CEPEJ-a, a na osnovu tog Izvještaja od nekoliko stotina stranica, sačinjen je sumarni izvještaj čiji se prevod može naći kako na internet stranici CEPEJ-a – profil Bosne i Hercegovine, tako i na internet stranici Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine.

Izvještaj CEPEJ-a o evropskim pravosudnim sistemima pruža mnoštvo podataka raspoređenih u tematske cjeline. Posljednji CEPEJ-ov Izvještaj ima 16 tematskih cjelina: CEPEJ-ov proces evaluacije, izdaci za pravosudje, pristup pravdi, korisnici sudova, sudovi, alternativne mjere za rješavanje sporova, sudije, nesudijsko osoblje u sudovima, pravičnost postupka i djelatnost sudova, tužitelji, status i karijera sudija i tužitelja, advokati, izvršenje sudskih odluka, notari, pravosudne reforme, ka efikasnijim i kvalitetnijim pravosudnim sistemima. Izvještaj omogućava izvrstan uvid u neke najznačajnije parametre koji se odnose na efikasnost, kvalitet i djelotvornost pravosuđa zemalja članica Vijeća Evrope.

Međutim, CEPEJ-ov Izvještaj o evropskim pravosudnim sistemima je potrebno čitati i analizirati sa mnogo pažnje, vodeći računa, prije svega, o metodološkim napomenama koje sadrži sam Izvještaj i u kojima se posebno ističe da puko upoređivanje podataka o istim parametrima ili elementima pravosudnog sistema iz različitih zemalja ne samo da neće uvijek rezultirati ispravnom slikom nego naprotiv da može dati iskrivljenu sliku. Stoga je uvijek potrebno voditi računa o svim odgovorima pojedinih nacionalnih korespondenata i objašnjenjima koja su oni dali za te odgovore, te, potom o ekonomskim, istorijskim, geografskim, socijalnim, političkim i svim drugim faktorima koji su značajno utjecali na razvoj pravosudnog sistema svake zemlje, te upoređivati samo podatke koji su u tom smislu pogodni za upoređivanje.

Bez obzira na ova ograničenja, CEPEJ-ov Izvještaj o evropskim pravosudnim sistemima, predstavlja jednu iscrpnu bazu podataka o evropskim pravosudnim sistemima koja može biti značajna i korisna ne

samo za donosioce političkih odluka i profesionalce u pravosuđu, nego i za istraživače i, a što svakako nije i posljednje po značaju, za građane.

Takođe, CEPEJ-ov Izvještaj o evropskim pravosudnim sistemima je značajan i zbog toga što usljed svoje redovitosti omogućava praćenje tendencija u evropskim pravosudnim sistemima, a samim tim i za svaku zemlju pojedinačno omogućava sagledavanje sopstvenog mjesta na mapi evropskih pravosudnih sistema i dostignutih standarda. U tom smislu je i Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, u saradnji sa predstavnicima Bosne i Hercegovine u CEPEJ-u, izvršilo analizu posljednjeg CEPEJ-ovog Izvještaja o evropskim pravosudnim sistemima, identifikovalo osnovne tendencije koje se mogu primijetiti u razvoju evropskih pravosudnih sistema, ocijenilo područja u kojima se može konstatovati da Bosna i Hercegovina prati evropske tendencije i ispunjava dostignute evropske standarde, ali i identifikovalo područja, koja nisu brojna ali nisu ni zanemarljiva, u kojima je očito da Bosna i Hercegovina ne ispunjava evropske standarde ili čak značajno zaostaje. Može se očekivati da će takva analiza CEPEJ-ovog Izvještaja voditi konkretnoj diskusiji u okviru Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine a sigurno i ostalih nadležnih institucija, o tome koje je mjere potrebno preduzeti kako bi se utvrđeno stanje popravilo.

Inače, slijedeći ciklus evolucije evropskih pravosudnih sistema započinje već ove jeseni i rezultirat će trećim redovnim izvještajem, koji će biti izdat 2010. godine a zasnivat će se na podacima iz 2008. godine.

Kao što se to moglo zaključiti iz pomenutih ciljeva i zadataka CEPEJ-a, izrada i objavljivanje navedenih redovnih dvogodišnjih izvještaja o evropskim pravosudnim sistemima nije jedina aktivnost CEPEJ-a. Ti izvještaji su osnov za izradu brojnih studija. Tako su na bazi ranijih CEPEJ-ovih izvještaja izrađene studije: „Analiza trajanja sudskih postupaka u zemljama članicama Vijeća Evrope na osnovu prakse Evropskog suda za ljudska prava“, „Kvalitet sudskih odluka“, „Unaprijeđenje medijacije u zemljama članicama Vijeća Evrope – norme i konkretne mjere“, „Praćenje i evaluacija pravosudnog sistema – komparativna studija“, „Korištenje informatičkih i komunikacijskih tehnologija u evropskim pravosudnim sistemima“, „Izvršenje sudskih odluka u Evropi“, „Pristup pravdi u Evropi“ „Upravljanje pravosudnim sistemima u Evropi“. Većina ovih studija, zahvaljujući Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine, je prevedena u Bosni

i Hercegovini i dostupne su na internet stranici CEPEJ-a – profil Bosne i Hercegovine.

Iako iz samog naziva Komisije proizilazi da je ona stvorena kako bi se unaprijedila efikasnost pravosuđa, aktivnosti CEPEJ-a prevazilaze taj cilj. Naime, rad na unapređenju efikasnosti pravosuđa jasno je ukazao da je efikasnost pravosuđa nemoguće posmatrati odvojeno od njegove kvalitete, da efikasnost pravosuđa zavisi od kvaliteta pravosuđa i da je efikasnost pravosuđa samo jedan od parametara za ocjenu kvaliteta pravosuđa. Radi unapređenja kvaliteta pravosuđa u okviru CEPEJ-a formirana je Radna grupa za kvalitet pravosuđa, koja je zadužena da razvija načine analize i evaluacije rada izvršenog u okviru sudova u cilju da se u svakoj zemlji članici poboljša kvalitet usluga koje pružaju pravosudni sistemi. Kako bi ispunila svoj zadatak, Radna grupa za kvalitet pravosuđa, prikuplja neophodne podatke koji se odnose na metode evaluacije kvaliteta rada pravosuđa koje postoje u pojedinim zemljama članicama, razvija mehanizme, indikatore, načine i oruđa za mjerenje kvaliteta rada pravosuđa, izrađuje konkretna rješenja. Jedan od značajnih dokumenata koje je ova radna grupa CEPEJ-a izradila u posljednje vrijeme je i Lista indikatora za unapređenje kvaliteta sudova i pravosuđa u cjelini, koja je usvojena od strane CEPEJ-a na 11. plenarnom zasjedanju održanom u julu 2008. godine. Prijevod i ovog CEPEJ-ovog dokumenta osiguralo je Visoko sudsko u tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine i može se naći na internet stranici CEPEJ-a – profil Bosne i Hercegovine. Visoko sudsko u tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine osiguralo je i njegovo dostavljanje svim nosiocima pravosudnih funkcija u Bosni i Hercegovini.

Posebnu pažnju među aktivnostima CEPEJ-a zaslužuje rad Centra SATURN za upravljanje sudskim vremenom, koji je formiran 2007. godine i koji je zadužen za prikupljanje neophodnih informacija o trajanju sudskih postupaka u zemljama članicama kako bi se izgradile politike koje bi imale za cilj da spriječe kršenje prava na suđenje u razumnom roku, zaštićeno članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima. U budućnosti, Centar SATURN će postati evropski opservatorij za praćenje sudskih rokova koji će analizirati situaciju vezanu za trajanje sudskih postupaka u zemljama članicama Vijeća Evrope i istovremeno ih opskrbljivati potrebnim oruđima za njihovu analizu. Jedan od najznačajnih dokumenata izrađenih od strane Centra SATURN su Smjernice SATURNA za praćenje trajanja sudskih postupaka, koje je

CEPEJ usvojio na svom 12. plenarnom zasjedanju održanom, u Strazburgu u decembru 2008. godine. Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine je osiguralo prevod i ovog dokumenta i učinilo ga dostupnim svim nosiocima pravosudnih funkcija u Bosni i Hercegovini. Prevod tog dokumenta se može naći i na internet stranici CEPEJ-a – profil Bosne i Hercegovine.

Inače sa radom ovog Centra usko je povezano osnivanje i rad Mreže pilot sudova. Kantonalni sud u Novom Travniku je naš predstavnik u Evropskoj mreži pilot sudova.

CEPEJ-ova Radna grupa o izvršenju radi na olakšanju primjene standarda Vijeća Evrope u materiji izvršenja sudskih odluka u građanskim, trgovačkim i upravnim stvarima.

Značajnu pažnju u svojim aktivnostima CEPEJ je posvetio i medijaciji kao alternativnom načinu rješavanja sporova. Izvršena je analiza utjecaja u zemljama članicama preporuka Ministarskog komiteta Vijeća Evrope o medijaciji u porodičnim, građanskim i krivičnim stvarima i o alternativnim načinima rješavanja sporova između upravne vlasti i privatnih osoba. Ta analiza je poslužila kao osnova za izradu CEPEJ-ovih smjernica o posebnim mjerama za efikasnu primjenu tih preporuka.

Ovaj kratki pregled ciljeva i načina rada CEPEJ-a omogućava uvid u značaj koji njegove aktivnosti imaju u izgradnji, unaprijeđenju i evaluaciji efikasnog i kvalitetnog pravosudnog sistema svake zemlje članice Vijeća Evrope. Pored ovog značaja koji je zajednički svim zemljama članicama, za Bosnu i Hercegovinu izvještaji, smjernice, indikatori i studije CEPEJ-a imaju i jedan poseban značaj. Kao u malo kojoj zemlji u Evropi, pravosudni sistem Bosne i Hercegovine, u zadnjih desetak godina bio je predmet interesovanja i brojnih aktivnosti raznih međunarodnih i domaćih institucija i organizacija, vladinih i nevladinih. Neke od njih su se bavile tim sistemom kao cjelinom, druge – pojedinim segmentima unutar njega. Ponekad je bilo teško pratiti i koordinirati sve te aktivnosti, a ponekad nije bio osiguran proces njihove evaluacije. Radovi CEPEJ-a mogu pomoći da se cjelovito ocijeni sistem koji smo gradili u proteklom periodu, da se identifikuju područja u kojima smo dostigli evropske standarde i u kojima pratimo evropske tendencije ali i ona u kojima, pored svih napora, i dalje zaostajemo i da, u skladu sa tom ocjenom, osmislimo i preduzmemo sopstvene dalje aktivnosti.

Katica Jozak-Madar,
predsjednica Kantonalnog suda Novi Travnik

U SUSRET EUROPSKOM DANU CIVILNE PRAVDE, Kantonalni sud Novi Travnik i Europska mreža pilot sudova

Europska mreža pilot sudova

Europska mreža pilot sudova utemeljena je od Europske komisije za efikasnost pravosuđa CEPEJ-a¹ 2006.g. s ciljem da se podrže aktivnosti kroz bolje razumijevanje svakodnevnog funkcioniranje sudova i ukaže na najbolje prakse rada u Europskim sudovima koje bi bile iznijete pred mjerodavna nacionalna tijela u državama radi njihovog eventualnog usvajanja s ciljem unaprjeđenja efikasnosti pravosudnih sustava.

Trenutno u Europskoj mreži pilot sudova uključeno je oko 50 sudova² iz 39 zemalja. Kantonalni sud Novi Travnik³ je predstavnik Bosne i Hercegovine u Europskoj mreži pilot sudova.

¹Cepej je skraćena naziva za Europsku komisiju za efikasnost pravosuđa na francuskom jeziku. Europsku komisiju osnovana je Rezolucijom Res (2002) 12 ministara, Vijeća Europe s ciljem da se poboljša efikasnost i funkcionalnost pravosudnog sustava u zemljama članicama vijeća Europe. Više o radu Cepeja na: www.coe.int/cepej

² Kriteriji članstva u mreži:

- prvostupanjski ili sudovi viših instanci koji rade na parničnim, upravnim ili kaznenim i predmetima,
 - iskazana spremnost na planu postizanja optimalnog i predvidivog usvojoj zemlji,
 - pozitivno iskustvo u pogledu praćenja i upravljanja vremenskim okvirima u sudskim postupcima,
 - dostupnost za konkretnu i redovitu suradnju sa CEPEJ-om i njegovom Radnom grupom na određivanju vremenskih okvira trajanja sudskih postupaka i za održavanje kontakta sa članom CEPEJ-a iz svoje zemlje,
- poznavanje stranog jezika nije propisano kao uvjet, ali zbog neposrednosti kontakta i rada u Mreži nužno je poznavanje engleskog ili francuskog jezika.

³ Odlukom VSTV-a BiH broj: VSTV-08-2568-27122007 od 27.12.2007.godine Kantonalni sud Novi Travnik je u Europskoj mreži pilot sudova od 13.12.2007.godine.

Pilot sudovi su privilegirani primatelj informacija o radu i postignućima CEPEJ-a, i pozvani su da distribuiraju te informacije unutar svojih nacionalnih mreža. Unutar Mreže, pilot sudovi međusobno komuniciraju i surađuju. Mreža pilot sudova se konsultira o različitim temama kojima se bavi CEPEJ. Pilot sudovi mogu biti zamoljeni da na lokalnom nivou isprobaju određene mjere predložene od strane CEPEJ-a. Mreža je uključena u implementaciju Okvirnog programa CEPEJ-a, pod nazivom: “Novi ciljevi za pravosudne sustave: procesuiranje svakog predmeta u optimalnom i predviđenom roku”. Sažetak najboljih rješenja, praksi pripremljen je na temelju informacija osiguranih od strane pilot sudova. CEPEJ se oslanja na mrežu za promociju inovativnih projekata, smanjenja vremenskih rokova i upravljanja vremenom u sudovima.

Radne metode Mreže: suradnja sa Radnim grupama CEPEJ-a, održavanje Plenarnog sastanka Mreže⁴, razmjena informacija, aktivno učešće u Europskom danu pravde.

Kantonalni sud Novi Travnik i Europska mreža pilot sudova

Dvodnevna manifestacija „Dani otvorenih vrata suda“, Kantonalni sud u Novom Travniku, 23 i 24. 10.2009.g., **u povodu Europskog dana civilne pravde (25.10.) u Bosni i Hercegovini**, u okviru koje je i **I. Konferenciju „Aktualni trenutak pravosuđa u BiH u Europskim pravosudnim sustavima”** je ispunjenje jedne od zadaća koje iz tog članstva proizlaze za Kantonalni sud u Novom Travniku. Cilj koji se želi postići jest da se ovakve ili slične manifestacije u sudovima i/ili određenim državnim tijelima održavaju širom Bosne i Hercegovine tako da obilježavanje Europskoga dana civilne pravde u BiH treba da postane tradicionalno.

⁴ Europska mreža pilot sudova do sada je održala 4 Plenarna sastanka.

1. Plenarni sastanak održan je u Bukureštu, Rumunija, od 05. do 06.04.2006.godine
2. Plenarni sastanak održan je u Strasbourgu, Francuska, 19.03.2007.godine.
3. Plenarni sastanak, Catania, Italija, 23.-24.10.2008.godine
4. Plenarni sastanak, Strasbourg, Francuska, 10.09.2009.god.

Europski dan civilne pravde (25.10.)

Europski dan civilne pravde⁵ se obilježava tijekom posljednjeg tjedna mjeseca listopada svake godine u onim europskim državama koje se na to odluče. Obilježavanje ovog dana je inicirano od strane Europskog vijeća na sastanku u Tampereu tijekom 1999. godine, kao i poslije Preporuka europskih ministara pravde sa 23. Konferencije održane u Londonu (lipanj 2000.). Zamjenici ministara Vijeća Europe su donijeli odluku 05. lipnja 2003. godine da u suradnji sa Europskom komisijom za efikasnost pravosuđa Vijeća Europe („CEPEJ“) pokrenu Europski dan civilne pravde.

Općenito je prepoznato da su građani Europe neadekvatno informirani o svojim građanskim pravima.

„Europski dan civilne pravde „Dan pravde će pomoći 800 milijuna građana u 47 zemalja članica Vijeća Europe da budu bolje informirani o njihovim pravima i o tomu kako funkcionira pravosudni sustav“⁶

Odgovarajuća državna tijela, kao i svi učesnici u pravosudnom sustavu, pozvani su da otvore vrata svojih prostorija, kao i da organiziraju sastanke unutar profesionalne zajednice. Također, pravni fakulteti mogu biti uključeni u organiziranje ovih manifestacija. Svaka država i/ili zainteresirana nacionalna ili međunarodna tijela su slobodni da učestvuju ili ne učestvuju u obilježavanju Europskog dana civilne pravde, kao i u odabiru načina obilježavanja tog dana. Sudovi zemalja članica Europske mreže pilot sudova posebno su pozvani da učestvuju u obilježavanju Europskog dana civilne pravde. Portali i web stranice Vijeća Europe i Europske Komisije sadrže informacije o Europskom danu civilne pravde, gdje se također mogu pronaći liste aktivnosti koje se provode povodom obilježavanja ovog dana. Također, države su pozvane da obavijeste ova tijela o načinu obilježavanja Europskog dana civilne pravde, te se pored toga državama preporučuje prikladno medijsko izvještavanje.

⁵ Organizacijska povelja Europskog dana civilne prave- Organisational of the european Day of Civil justice (EDCJ), usvojena je konsenzusom od strane CEPEJ-a na njegovom 2.sastanku (od 3-5.12.2003.g.), a odborio Odbor Ministara na 870.sastanku (04.02.2004.godine).

⁶ Walter Schwimmer, Generalni tajnik Vijeća Europe, lipanj 2003. godine.

Brojne aktivnosti mogu biti organizirane u okviru obilježavanja ovog dana, kao što su:

- dani otvorenih vrata na sudovima ili drugim relevantnim institucijama uključujući razgledanja;
- pokazna suđenja;
- sastanci pripadnika pravne zajednice – suci, odvjetnici, notari (posjete škola, udrugama) i građana;
- lokalne konferencije (posebno radi objašnjavanja programa koji se tiču pristupa pravdi za one sa ograničenim sredstvima);
- priprema i distribucija posebnog informativnog materijala;
- inicijative dizanja svijesti djece i mladih.

U okviru Europskog dana civilne pravde dodjeljuje se europska nagrada pod nazivom „Kristalna vaga pravde“⁷ („Crystal Scales of Justice“) za inovativnu praksu u organizaciji civilne pravde i procedure. Nakon uspješne tri edicije dodjele nagrade na području građanskog prava Vijeće Europe i Europska komisija za efikasnost pravosuđa (Cepej), ustanovili su komplementarnu nagradu za područje kaznenog prava koja se dodjeljuje svake dvije godine počev od 2009.g.

Europski dan civilne pravde u Bosni i Hercegovini

Višestruki je značaj i potreba za obilježavanjem Europskog dana civilne pravde u Bosni i Hercegovini.

Naime, nerado se prihvata spoznaja da je netko neadekvatno informiran o svojim pravima, a još teže da ne poznaje pravo. Stvarnost u Bosni i Hercegovini, istina, nije mnogo drugačija od ma kojeg dijela

⁷ Dobitnici nagrade „Kristalna vaga pravde“

-2005.godina – Finska, sudovi koji spadaju pod jurisdikciju Apelacijskog suda u Rovaniemiu, „Projekat kvalitete u sudovima pod jurisdikcijom Apelacionog suda u Rovaniemiu“.

Courts in the jurisdiction of the Court of Appeal of rovaniemi – Finland „Quality Project in the courts in the Jurisdiction of hte Court of Appeal of Rovaniemi“.

-2006.godina – Austrija, Regionalni sud u Lincu, „Servis-centar“.

Regional court of Linc „Servis Center“.

-2008.godina -Velika Britanija, „Služba za medijaciju u sporovima male vrijednosti“. Her Majesty Court Service (United Kingdom) „The Small Claims Mediation Service“.

-2009.godina – Poljska „Dobrovoljni rad osuđenika u Poljskoj“.
„Voluntary work of the convicts in Poland“.

Europe. Općepoznato je da su građani širom Europe nepotpuno ako ne i neadekvatno, a u nekim segmentima nikako informirani o svojim pravima. Tako je i glede funkcioniranja pravosudnog sustava.

Civilno pravo i zahtjevi za civilnom pravdom su sveprisutni u životu svih nas - na poslu, kada sklapamo brak, rađamo djecu, dobivamo osobnu iskaznicu, putovnicu, nasljeđujemo, kupujemo robe ili usluge. Civilno pravo se, u pravilu, ne pojavljuje u općeobrazovnim programima škola. Sa punoljetstvom, izuzev posebnih strukovnih škola kroz obrazovni program ne stječe se opće pravno znanje toliko neophodno i veoma važno u životu svakog od nas. Nije mnogo bolje ni kad su u pitanju pojedine više pa i čak visoko obrazovne institucije. Onda je jasno u kakvom pravnom, odnosno nepravnom okruženju živimo, krećemo se i radimo.

Kako razmišljamo, shvaćamo ili pak tumačimo prava, na primjer kakva su prava djece i kako se odnosima prema djeci, kao posebnoj kategoriji ljudi koja su nezrela, mlada ljudska bića, kojima je neophodna briga i zaštita starijih? Jednostavno su subjekt prihvatanja onoga što im ponudimo i očekivanog posluha, neizostavno. Upravo ovom izrečenom stereotipu mišljenja, potrebne su promjene. Prije svega, djeca su ljudi. Slobodne individue, kao svatko od nas. Nikome ne treba nikakav poseban status. Već jednak status. Jednak status znači status svih nas. Na ovom primjeru djece mogu se razumjeti i sve druge individue (žene, starije osobe, invalidi, slijepi, bolesni i dr.) koje iz bilo kojih razloga netko smatra posebnim kategorijama, a oni su jednostavno ljudi. Govoriti o njihovim pravima znači govoriti o ostvarivanju istih prava koja pripadaju svima jer su to neotuđiva i izvorna prava. Da bi se ostvarila civilna pravda i jednakost svih neophodni su samo posebni mehanizmi za ostvarenje tih prava, upravo zbog postojanja posebnih razloga.

Kada su u pitanju djeca danas, pravna zajednica u BiH nema pravilnika - proceduru o djeci na sudu. Na tom planu, ovim aktivnostima koje se poduzimaju u okviru obilježavanja Europskog dana civilne pravde ovo je inicijativa kreatorima politike, zakonodavcima da se takav pravilnik donese. Većina zemalja Europe, pa i iz okruženja već je to uradila ili na putu je da uradi.

Imamo li i kako i koliko konzumiramo druga prava i jesmo li jednaki u drugim životnim okolnostima? Pojednostavimo to na slijedećem, tako svježem primjeru glede sprječavanja nasilja na

nogometnim utakmicama. Koliko jasnih pravila na nogometnom igralištu za dvadeset dva igrača iz dvije suprostavljene takmičarske momčadi? Nasuprot tome, na tribinama stadiona i oko stadiona ponekad i do 50 - 100 000 navijača i gledatelja. Ovolike brojke navijača i gledatelja u odnosu na takmičarske momčadi glede istog događaja - 90 minutne utakmice? Za jedne pravila postoje, za ove na zelenom travnatom nogometnom terenu, za ove druge, na tribinama stadiona ne postoje. Ima li tu civilne pravde i jednakosti? Na žalost, mnogo je trebalo do spoznaje da civilna pravda i jednakost traže jasna pravila ponašanja i na tribinama stadiona za navijače i gledatelje.

Kao zaključak ovomu, jasno proizlazi, da ako nešto ne uredimo, ne reguliramo, ostavljamo mogućnost, prostor da to netko drugi uradi na sebi svojstven način, da tumači kako to želi, ponekad i pod sloganom da sve što nije izričito zabranjeno jest dopušteno. Zakoni, pravne norme, pravila ponašanja, pa bila to i pravila kućnog reda su neophodna, gotovo uvjet bez kojeg se ne može ka istinskoj demokraciji, vladavini prava, sigurnom životnom prostoru toliko neophodnom i željenom cilju čovjekove slobode. Međutim, donošenjem zakona, pravilnika, pravila ponašanja, nije završen proces jednakosti i civilne pravde. Zapravo, s tim započinje.

Naime, ukoliko pravnu normu ne poznamo dovoljno, ne educiramo druge, pogotovo one na koje se odnose, ne da nije ništa urađeno, zasigurno jest, ali nije mjerljivo. Putem promotivnog materijala se može postići mnogo i na tom planu se u Bosni Hercegovini posljednjih godina prilično toga uradilo, ali stječe se dojam da ne stigne u prave ruke.

Najviši akti pravne države (Ustav i zakoni) kao i Europska Konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama garantiraju i štite temeljna ljudska prava i slobode. Ovim instrumentima proklamira se najviši stupanj demokracije, ljudskih prava i vladavine zakona.

Poznavanjem i konzumiranjem ljudskih prava koja nam pripadaju znat ćemo kada su nam povrijeđena, ugrožena, umanjena ili pak potpuno ili djelomice eliminirana. Otuda jasna spoznaja da pravna država je onoliko pravna koliko pojedinci – građani znaju da traže zaštitu svojih ugroženih, povrijeđenih ili otuđenih prava. Tek tada, kada građani traže zaštitu svojih prava od mjerodavnih sudskih instancija dolazimo na polje sudske zaštite i garancija koje sudovi treba da osiguraju, a to je pravo na

pravično i javno suđenje pred neovisnim i nepristranim zakonom ustanovljenim sudom. Stupanj ostvarenja ovog prava je stupanj jednakosti i civilne pravde, odnosno ovim se mjeri i stupanj demokratičnosti i vladavine zakona u svakoj pravnoj državi koja jeste ili koja treba da bude. Ovim zahtjevima protkana je reforma pravosudnog sustava u BiH koja traje već niz godina u cilju zadobivanja atributa efikasnog, neovisnog i nepristranog pravosuđa kao ključnog faktora pristupanja Bosne i Hercegovine Europskoj Uniji, kada je u pitanju sudska vlast u zemlji.

Otuda Europski dan civilne pravde i susret s istim, 25.10., treba da posluži da se sagleda što je i koliko se uradilo, ponekad i možda veoma često, osim donesene pravne norme, ništa drugo na planu promoviranja svijesti građana o njihovim pravima, osiguranju informacija građanima o njihovim pravima a koje su im doista potrebne da bi bili u stanju koristiti svoja prava s pouzdanjem u civilnu pravdu i jednakost. Primjer za ovo je aktualno pitanje verificirane stare devizne štednje. Građani vode sporove za svoju imovinu - novce na štednim knjižicama koji nisu verificirani ni imatelju knjižice ni osobi kojoj su prenesena, najčešće najbližem krvnom srodniku, a nesporno je da nisu u privatizaciji plasirana? Generiraju se sporovi na sudovima koji su upravo posljedica ne osiguranja dovoljno ili uopće informacija o ostvarivanju njihovih prava ili su blaže rečeno, ako ne u cijelosti onda su najvećim dijelom posljedica toga.

Jasne pravne norme i osiguranje informacija građanima o pravima koja im pripadaju kao i o pravilima postupka kojima se osigurava brza, učinkovita i efikasna sudska zaštita tih prava, činilo bi društvo sigurnijim a pojedinca sretnijim, svagdašnji život boljim s čvrstim pouzdanjem u civilnu pravdu i jednakost. Radi toga je potreban Europski dan civilne pravde u Bosni i Hercegovini, u gradu, ulici, na radnom mjestu, školi, športskoj dvorani, stadionu, u bolnici, u ljekarni, u banci, u trgovini. Baš svugdje. To je prepoznala Europa. Već sedmu godinu Europski dan civilne pravde se obilježava širom Europe, od 05.06.2003. godine kada je Odbor ministara Vijeća Europe odobrio obilježavanje ovog dana 25.10., u posljednjem tjednu mjeseca listopada.

Europski dan civilne pravde zbog toga ima za cilj da informira i educira opću populaciju o njihovim svakodnevnim pravima, da im pruži mogućnost da bolje razumiju svoja prava (npr. obiteljsko pravo,

imovinska prava, nasljedstvo, ugovorno pravo...), i približi građanima pravosudni sustav, odnosno kako doista funkcionira njihov pravosudni sustav (npr. pristup pravdi, medijacija, izvršenje sudskih odluka...). Također može biti korisna za stručnjake iz pravne oblasti koji mogu iskoristiti ovu priliku za susrete s korisnicima suda i međusobne susrete.

Naime, pitanje pravde, civilne pravde zaokupljalo je mnoge znanstvenike prava kao i drugih znanosti, od najranijih vremena. Definirati civilnu pravdu je veoma teško. Što je pravedno, a što nepravedno? Pravo i pravda su usko povezani. Premda pravo treba da bude u interesu pravde, a ne nepravde, često ostaje otvorenim pitanje: što je to pravda?

Možda će upravo obilježavanje Europskog dana civilne pravde iz godine u godinu širom Europe pokrenuti znanstvenike, teoretičare i svakako praktičare da se tom pitanju posveti veća pozornost, pokrenu rasprave da pored stroge primjene pravne norme ostaje uvijek pitanje civilne pravde, one i onakve pravde kao izraza stvarne istinske potrebe civilnog društva. Primjer za to je praksa Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine kad ovi sudovi u određenim slučajevima u svojim odlukama određuju da je neka pravna norma pretjeran teret za pojedinca jer nije zadovoljen uvjet proporcionalnosti između općeg javnog interesa i temeljnih prava pojedinca.

Prof. dr Miodrag Simović,

Predsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i
redovni profesor Pravnog fakulteta u Banjoj Luci

USTAVNI SUD BiH I PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM VREMENSKOM ROKU

Pravo ljudskih prava Bosne i Hercegovine je identično sa evropskim pravom ljudskih prava, i to u dijelu koji je regulisan Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda¹. Ustav Bosne i Hercegovine je preuzeo sva ljudska prava iz Evropske konvencije i njenih protokola kao svoje domaće pravo ljudskih prava, osim sistema zaštite koji je uređen na drukčiji način u odnosu na onaj koji imaju države članice Savjeta Evrope. S ovim je, naravno, učinjen ne toliko snažan korak u stvarnoj evropeizacije ljudskih prava, koliko je iskazana namjera da se ta evropeizacija i ostvari.

Bosna i Hercegovina je član Savjeta Evrope i ratifikovala je Evropsku konvenciju, te na taj način stekla pravo na primjenu svih zaštitnih mehanizama ljudskih prava, koja inače podrazumijevaju članstvo u ovom međunarodnom ugovoru. Potpisivanjem Opšteg okvirnog sporazuma u Parizu, 14. decembra 1995. godine, Bosna i Hercegovina je u Aneksu 4, koji znači Ustav BiH, potpisala obavezu prema kojoj će se “prava i slobode određene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u njenim protokolima direktno primjenjivati u Bosni i Hercegovini i da će imati prioritet nad svim drugim zakonima“ (član II, Aneks 4 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini).

Ustavnopravne okvire za organizaciju i funkcionisanje Ustavnog suda Bosne i Hercegovine², na potpuno novim političkim i pravnim temeljima u odnosu na prethodno razdoblje, uspostavio je Ustav BiH.

¹ U daljnjem tekstu: Evropska konvencija.

² U daljnjem tekstu: Ustavni sud.

Ustavni sud je utemeljen članom VI Ustava BiH, kojim se, osim ovlaštenja, uređuju organizacija, procedure, jurisdikcija i konačnost i obaveznost odluka Ustavnog suda. Tako, Ustavni sud sačinjava devet sudija, od kojih šest biraju odgovarajuća zakonodavna tijela entiteta (Zastupnički dom Federacije BiH bira četiri, a Narodna skupština Republike Srpske dva člana). Preostala tri člana bira predsjednik Evropskog suda za ljudska prava, nakon konsultacija s Predsjedništvom BiH.

Ustavni sud je ustanovljen nakon izvršenih procedura izbora i imenovanja, prvom sjednicom u maju 1997. godine. Nakon isteka petogodišnjeg mandata prvoimenovanih sudija, Ustavni sud u novom sazivu održao je konstituirajuću sjednicu u maju 2003. godine.

(1) Može se konstatovati da je Ustav BiH ustanovio **poseban položaj Ustavnog suda u strukturi državne vlasti**. U pogledu njegove organizacije i dometa nadležnosti u potpunosti je onemogućena dekonstitucionalizacija, odnosno da se organskim zakonima ili drugim opštim aktima definišu statusna i druga pitanja vezana za Ustavni sud. Prema Ustavu BiH, Ustavni sud je izdvojen iz sistema trodiobe vlasti. Nedvosmisleno je da i organizaciono i funkcionalno Ustavni sud djeluje kao nezavisni organ. S obzirom na to da nema ustavnog zakona, odnosno posebnog zakona o Ustavnom sudu, operacionalizacija ustavnih odredbi o Ustavnom sudu i bliže uređenje organizacije, ovlaštenja, postupka i karaktera odluka Ustavnog suda, Ustavni sud vrši na temelju svojih Pravila. Zato, uz Ustav BiH, Pravila, zapravo, predstavljaju temeljni akt organizacije i funkcionisanja Ustavnog suda.

Ovlaštenja Ustavnog suda izričito su definisana u čl. VI/3, VI/4 i IV/3 Ustava BiH. Ustavni sud je čuvar objektivnog ustavnopravnog poretka i zaštitnik subjektivnih ustavnih prava.

Prema navedenim ustavnim odredbama, radi se o nekoliko vidova ovlaštenja, što u krajnjem znači i diferencirane postupke, kao i specificirane odluke zavisno od vrste ovlaštenja i prirode sporova. U osnovi diferenciranje ovih ovlaštenja se temelji na činjenici u kojoj mjeri Ustavni sud, pored klasične zadaće koja se odnosi na zaštitu ustavnosti, ostvaruje u pojedinim vrstama sporova i direktniju vezu sa sudskom, odnosno zakonodavnom vlašću.

Ovlaštenja Ustavnog suda su sljedeća: (1) Ustavni sud ima isključivu nadležnost odlučivanja o svim sporovima koji proisteknu iz Ustava BiH između entiteta ili između BiH i jednog ili oba entiteta ili između institucija BiH, uključujući, ali se ne ograničavajući na to da li je li odluka nekog entiteta da uspostavi posebne paralelne odnose sa

susjednom državom saglasna ovom ustavu, uključujući i odredbe koje se tiču suvereniteta i teritorijalnog integriteta BiH, kao i da li je neka odredba Ustava BiH ili zakona jednog entiteta saglasna ovom ustavu; (2) Ustavni sud takođe ima apelacijsku nadležnost za pitanja iz Ustava BiH koja se pojave na temelju presude bilo kojeg drugog suda u BiH; (3) Ustavni sud ima nadležnost za pitanja koja mu podnese bilo koji sud u BiH, a koja se tiču toga je li neki zakon o čijoj valjanosti ovisi njegova odluka saglasan ovom ustavu, Evropskoj konvenciji i njenim protokolima ili zakonima BiH ili koja se tiču postojanja ili djelokruga nekog opšteg pravila međunarodnog javnog prava koje je bitno za odluku Suda. (4) Pored toga, Ustavni sud u skladu sa članom IV 3 f) odlučuje o proceduralnoj ispravnosti “blokade“ rada Parlamentarne skupštine BiH, odnosno utvrđuje da li je osporavani akt destruktivan po vitalne interese konstitutivnih naroda u BiH. (5) Najzad, Ustavni sud je nadležan za odlučivanje o bilo kakvom sporu u vezi sa zaštitom utvrđenog statusa i ovlašćenja Brčko Distrikta BiH koji se može javiti između jednog ili više entiteta i Brčko Distrikta BiH ili između BiH i Brčko Distrikta BiH, prema Ustavu BiH i odlukama Arbitražnog tribunala (član VI/4 Ustava BiH).

(2) Ustavni osnov za provođenje postupka i odlučivanje o apelacijama pred Ustavnim sudom sadržan je u članu VI/3 b) Ustava BiH, koji glasi: “Ustavni sud ima i apelacionu nadležnost nad pitanjima po ovom ustavu, koja proističu iz presude svakog suda u Bosni i Hercegovini“. U skladu sa članom 16 stav 1 Pravila Ustavnog suda, Ustavni sud može da razmatra apelaciju samo ako su protiv presude, odnosno odluke, koja se njome osporava iscrpljeni svi efektivni pravni lijekovi mogući po zakonu i ako se podnese u roku od 60 dana od dana kada je podnosilac apelacije primio odluku o posljednjem efektivnom pravnom lijeku koji je koristio. Pri tome je osnovno pitanje odrediti domen procesnopravne nadležnosti Ustavnog suda u povodu apelacije i samim tim sadržaj ovog pravnog instituta ustavnog prava. Nesporno je da Ustavni sud, iako nije organ sudske vlasti, rješavajući u povodu apelacije djeluje kao sud, i jeste sud, iako ustavna apelacija nije ni redovno niti vanredno pravno sredstvo u smislu kako su ta sredstva određena u pravnom sistemu u Bosni i Hercegovini. To, međutim, traži funkcionalno razgraničenje Ustavnog suda od redovnih (posebno apelacionog odjeljenja Suda BiH, vrhovnih sudova entiteta i Apelacionog suda Brčko Distrikta) i drugih sudova

Ustavni sud je svoju praksu odlučivanja o apelacijama prilagodio praksi ranije Evropske komisije za ljudska prava i Evropskog suda za

ljudska prava³, kao i praksi ustavnih sudova većine evropskih zemalja, koja načelno ne ulazi u pitanje pravilnosti i zakonitosti pobijanog pojedinačnog akta, već sudi samo o povredi određenih, često i restriktivno shvaćenih ustavnih pitanja. Praksa Ustavnog suda motivisana je, prije svega, potrebom da se njegovo djelovanje svede u granice ustavne nadležnosti, tj. na zaštitu ustavnih, a ne svih subjektivnih prava građana.

Ustavni sud je, u skladu sa ustaljenom praksom, ograničen “na pitanja koja su sadržana u ovom ustavu“. U vezi s tim, apelaciona jurisdikcija Ustavnog suda, prema članu VI/3 b) Ustava BiH, u principu ne podrazumijeva da Ustavni sud može da preispituje odluke redovnih sudova u pogledu utvrđenog činjeničnog stanja ili tumačenja i primjene materijalnog prava, sve dok te odluke ne povređuju apelantova ustavna prava. Ovo će biti slučaj, *inter alia*, kada nadležni organi primijene pozitivnopravne propise ili utvrde činjenično stanje na proizvoljan način. Zato se Ustavni sud, u pravilu, ne upušta u pitanje jesu li sudovi pravilno i potpuno utvrdili činjenično stanje, niti u ocjenu dokaza i pravnu ocjenu sudova. Ustavni sud nije nadležan da preispituje činjenično stanje ili tumačenje i primjenu zakona redovnih sudova osim u slučajevima u kojim su odluke nižih sudova povrijedile ustavna prava, ili su zanemarile ta prava, te ako je primjena zakona bila proizvoljna ili diskriminaciona, ukoliko je došlo do povrede procesnih prava (pravično suđenje, pristup sudu, djelotvorni pravni lijekovi i dr.) ili ukoliko utvrđeno činjenično stanje ukazuje na povredu Ustava BiH. Za Ustavni sud su relevantne činjenice o čijem postojanju zavisi ocjena o povredi ustavnog prava, a pogrešna primjena materijalnog prava nije, sama po sebi, valjani razlog za podnošenje apelacije.

(3) Radi obezbjeđenja potpune zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, **Ustavni sud je u svojoj dosadašnjoj praksi postepeno zauzimao stanovišta i evoluirao u nekim bitnim pitanjima koja mogu implicirati na eventualnu povredu ustavnih prava.** To se odnosi i na odluke koje u BiH donose određeni međunarodni organi, prvenstveno na pojedinačne akte Visokog predstavnika za BiH. U skladu sa svojom dosadašnjom praksom, Ustavni sud je do sada odbacivao apelacije podnesene protiv odluka Visokog predstavnika, i to prvenstveno zbog nenadležnosti Ustavnog suda, a kasnije smatrajući da su takve apelacije preuranjene.

³ U daljnjem tekstu: Evropski sud.

U tom kontekstu, Ustavni sud konstatuje da se članom 1 Evropske konvencije nalaže državama članicama da “jemče svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode određene u Dijelu I ove konvencije“. U članu 1 Evropske konvencije ne pravi se “razlika između vrste propisa ili mjere koja je u pitanju i ne izuzima se bilo koji dio nadležnosti države ugovornice iz okvira brižljivog ispitivanja po osnovu Konvencije“. Konvencija ne isključuje prenos ovlašćenja na međunarodne organizacije pod uslovom da se i dalje “jemče“ prava ustanovljena Konvencijom. Odgovornost država članica stoga i dalje postoji nakon prenosa ovlašćenja. Iz navedenog proizilazi pozitivna obaveza države da pojedincima obezbijedi zaštitu prava i sloboda predviđenih u Dijelu I Evropske konvencije, čak i u situaciji kada je država izvršila prenos ovlašćenja na međunarodne organizacije.

Iz brojnih odluka u kojima se prilikom njihovog razmatranja Ustavni sud BiH (više ili manje) koristio standardima iz Evropske konvencije, odnosno jurisprudencijom ranije Komisije za ljudska prava i Evropskog suda, može se zaključiti da su se apelanti najčešće pozivali na povredu prava na pravično suđenje iz člana 6 Evropske konvencije (nedonošenje odluke u razumnom roku, pristup sudu), zatim na pravo na poštovanje doma iz člana 8 Evropske konvencije i pravo na imovinu iz člana 1 Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Kada su u pitanju povrede prava na imovinu (u predmetima koji se odnose na povratak stanova predratnim nosiocima stanarskog prava), Ustavni sud je u rješavanju ovih pitanja zauzeo stanovište da stanarsko pravo, odnosno stanovi na kojima je postojalo stanarsko pravo predstavljaju imovinu, odnosno ekonomsku vrijednost u smislu “imovine“ koja je obuhvaćena zaštitom iz člana 1 Protokola broj 1. Međutim, i u ovakvim slučajevima, kako bi se ustanovilo da li je član 1 Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju narušen – Ustavni sud primjenjuje test u skladu sa tri pravila člana 1 Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

Zatim, pred Ustavnim sudom se pojavio i veliki broj tzv. grupnih predmeta koji se odnose na nestala lica tokom ratnih dejstava u BiH, ratne štete, predmete stare devizne štednje, kao i predmete zbog onemogućavanja izvršenja pravnosnažnih sudskih presuda. Tako je u predmetima “nestalih lica“ Ustavni sud zaključio da činjenica da ni nakon skoro deset godina od prestanka ratnih dejstava u BiH nadležne vlasti nisu apelantima dostavile informacije o sudbini članova njihovih porodica, nestalih tokom ratnog sukoba u BiH, dovoljna je Ustavnom sudu da zaključi da je u odnosu na članove porodice nestalih lica došlo do povrede prava na zabranu nehumanog postupka iz člana II/3.b) Ustava

BiH i člana 3 Evropske konvencije, kao i povrede prava na privatni i porodični život iz člana 8 Evropske konvencije.

U predmetima “ratne odštete“ apelanti su se žalili na povredu prava na pravično suđenje, jer se ne izvršavaju sudske odluke kojima je apelantima dosuđena naknada nematerijalne i materijalne štete. S tim u vezi, Ustavni sud je zaključio da postoji povreda prava na pristup sudu kao elementa prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava BiH, odnosno člana 6 Evropske konvencije, ako je zakonom ili kojim drugim aktom vlasti onemogućeno izvršenje pravnosnažne sudske presude, ako takav zakon ili drugi akt stavlja “pretjeran teret na pojedince“, čime ne zadovoljava uslov proporcionalnosti između javnog interesa zajednice i osnovnih prava pojedinaca. Takođe, Ustavni sud je zaključio da postoji kršenje prava na “nezavisan sud“, kao elementa prava na pravično suđenje, kada zakonodavac svojim mjerama onemogućava sudovima provođenje pravnosnažnih sudskih odluka, čime krši i princip vladavine prava iz člana I/2. Ustava BiH.

U predmetima tzv. stare devizne štednje, koji se odnose na zahtjeve apelanata da ostvare svoja potraživanja po osnovu stare devizne štednje, deponovane isključivo u bankama BiH i njihovim poslovnim jedinicama na teritorijama današnje Federacije BiH i Republike Srpske, Ustavni sud je zaključio da je time što nije donesen određeni okvirni zakon kojim bi se regulisalo pitanje isplate stare devizne štednje – BiH je propustila djelotvorno zaštititi pravo na imovinu apelanata, čime su povrijeđena prava koja proizlaze iz člana 1 Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Takođe, Ustavni sud se pozvao na pozitivnu obavezu države navodeći da se “država ne može osloboditi garantovanja poštovanja prava na imovinu iz člana 1 Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju i člana II.3 k) Ustava BiH pokušajem da delegira odgovornost, u smislu regulisanja i implementacije na entitetske institucije i institucije Brčko Distrikta, bez osiguravanja dovoljno pravnih garancija da će ove institucije djelovati u skladu sa, između ostalog, standardima iz člana 1 Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju“ .

U odnosu na tzv. strane banke, apelanti su polagali sredstva na svoje devizne štedne knjižice kod Investbanke Beograd i Ljubljanske banke d.d. Ljubljana u njihovim filijalama koje su se nalazile na teritoriji BiH, odnosno sadašnje Federacije BiH. U odnosu na potraživanja prema ovim bankama utvrđeno je da nemaju pravnog sljednika u Federaciji BiH, te stoga Ustavni sud zaključuje da Bosna i Hercegovina, Federacija BiH i Republika Srpska nisu odgovorne u pogledu isplate stare devizne štednje deponovane kod Ljubljanske banke d.d. Ljubljana, Glavna filijala

Sarajevo i Investbanke Beograd zbog toga što su apelacije *ratione personae* inkompatibilne sa Ustavom BiH. Međutim, BiH je odgovorna što je propustila djelotvorno zaštititi prava apelanata na mirno uživanje njihove imovine, te je time narušila princip pravične ravnoteže između zahtjeva javnog interesa i zahtjeva koje nameće zaštita prava zainteresovanog lica na poštovanje imovine i povrijedila prava apelanata na mirno uživanje imovine iz člana 1 Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

(4) Odredbom člana 14 stav 3 tačka c) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima utvrđeno je da svako ko je optužen zbog krivičnog djela ima u punoj jednakosti jemstvo “da mu se sudi bez prekomjernog odlaganja“. Evropska konvencija (član 6 stav 1) propisuje da prilikom odlučivanja o bilo kakvoj krivičnoj tužbi “**svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku...**“. Sličnu odredbu sadrži i Američka konvencija o ljudskim pravima (član 8 stav 1).

Pristup sudskom ili upravnom organu mora biti suštinski, a ne samo formalan⁴. Država mora osigurati pristup sudu svakome ko ima zahtjev koji ulazi u okvir člana 6 stav 1 Evropske konvencije i ne može taj pristup ograničiti određenim kategorijama ljudi⁵. Organi koji imaju slobodu sudskog odlučivanja raspoložu širokom slobodnom procjenom sve dok se drže suštinskih zahtjeva iz člana 6 stav 1 Evropske konvencije⁶. Stoga, Ustavni sud, u stvari, ima zadatak baviti se ostvarivanjem prava iz člana 6 stav 1 Evropske konvencije, a ne samo nezadovoljstvom pojedinca nekom upravnom ili sudskom odlukom.

Međutim, pravo na ubrzano suđenje se javlja samo kao mogućnost za optužene u krivičnom postupku. Evropski sud je riješio ovu situaciju tako što je odredio da je bilo kakvo neopravdano odugovlačenje suprotno pravu na pravično suđenje⁷. U stvari, postoje vrlo male razlike u načinima na koji je ova garancija ugrađena i u građanske i krivične postupke. Evropski sud povremeno i ponekad bez prethodne ocjene činjenice, i to po službenoj dužnosti, vodi računa i o trajanju i dužini građanskog postupka iako se predmet raspravljanja odnosi na krivični postupak⁸. Uz to, pomenuti međunarodni dokumenti zahtijevaju da postupci budu preduzeti “bez neopravdanog odlaganja“, i

⁴ Vidi Evropski sud, *Airey protiv Irske*, odluka iz 1979. godine.

⁵ Vidi *Keegen protiv Irske*, iz 1994. godine.

⁶ Vidi *Ettli i drugi protiv Austrije*, 1987. godine i *Skräby protiv Švedske*, 1990. godine.

⁷ Vidjeti *Cazanovas v. France*.

⁸ Npr. *Eckle v. Germany*, § 80, *Koenig v. Germany*, *Buchholz v. Germany*, § 82 i *Garyfallou AEBE v. Greece*, § 39.

to više nego da budu u “razumnom vremenskom roku”.⁹ Činjenica je, isto tako, da ova dva izraza imaju identično značenje. Vrijeme, u kojem je određeni postupak preduzet, biće “razumno” dok god ne postoje neka “neopravdana odlaganja”¹⁰.

U suštini, pravni aspekti prava na suđenje u razumnom vremenskom roku su relativno jednostavni. Problem su faktički elementi konkretnih slučajeva. Od Komisije za ljudska prava se u početnoj fazi primjene Evropske konvencije zahtijevalo da detaljno analizira postupke koji su trajali nekoliko godina, u cilju da utvrdi da li se odlaganja, učinjena u tim postupcima, mogu opravdati¹¹. Čak i u novije vrijeme postoje još uvijek dugi postupci odlučivanja¹², ali je Evropski sud našao način da riješi ovo pitanje na jednostavniji način¹³. Isto tako, preporuka od strane Evropskog suda u vezi sa trajanjem postupka, treba biti usklađena sa mogućnostima domaćih vlasti do obeštete optuženog zbog pretjeranog trajanja postupka.

(5) Evropski sud postavlja precizno svrhu prava na suđenje u razumnom vremenskom roku: “Tačan cilj ove odredbe u krivičnim predmetima jeste osigurati da optuženi ne moraju biti dugo pod optužbom i da je optužba određena”¹⁴. Produžavanje postupaka može optužene staviti pod još veći pritisak i predstavljati uvećanje već postojećih briga, kao što je nesigurna i neizvjesna budućnost, strah od osude i prijetnja sankcijom nepoznate težine¹⁵. To predstavlja jedan od razloga objašnjenje čestog korišćenja ovog prava u praksi.

Pravo na ubrzano suđenje pojedini autori posmatraju i kao pomoć optuženom u postavljanju efikasne odbrane – protek vremena može dovesti do gubitka dokaza optužbe¹⁶. Protek vremena može analogno djelovati i štetno, više u pogledu optužbe, a čak manje štetno u pogledu odbrane¹⁷. Štaviše, optuženom ide u korist i *lex mitior*¹⁸.

Nije sporno da pravo na suđenje pred sudom može biti uspješno sprovedeno ako odluka bude donesena u razumnom vremenskom roku.

⁹ Weissbrodt, D.: The Right to a fair Trial: Articles 8, 10 and 11 of the Universal Declaration of Human Rights, The Hague: Kluwer Law, 2001, str. 45.

¹⁰ Trechsel, Stefan with the assistance of Sarah J. Summers: Human Rights in Criminal Proceedings, “Oxford University press”, New York, 2005, str. 135.

¹¹ Npr. *Haase v. Germany*, aplikacija broj 7412/76.

¹² Npr. *Szelock v. Poland* i *Lavents v. Latvia*.

¹³ Prve od ovih presuda su bile *Messina v. Italy* i *Olstowski v. Poland*.

¹⁴ *Wemhoff v. Germany*, § 18.

¹⁵ *Trechsel*, str. 135.

¹⁶ Stavros, S.: The Guarantees for Accused Persons under Article 6 of the European Convention on Human Rights, Dordrecht: Martinus, Nijhoff, 1993, str. 77.

¹⁷ *Trechsel*, str. 136.

¹⁸ *Kangasluoma v. Finland*, § 34.

Postupanje na drugi način bi predstavljalo *ad calendas Graecas*–a¹⁹ (negiranje) pravde²⁰. Pored toga, ovo pravo dobija još više na značaju, jer je i pravo na pristup sudu jedan od elemenata vladavine prava. S druge strane, ubrzani postupak nije uvijek u interesu optuženog, posebno ako on nije zadržan u pritvoru. Naposljetku, postoji i interes društva da se izbjegne pretjerano odugovlačenje sudskog postupka, pri čemu treba voditi računa da je krivičnoprocesni sistem postavljen tako da nije usmjeren samo ka olakšavanju donošenja presude. On, naravno, ima i druge ciljeve, koji takođe moraju biti uzeti u obzir, tako da svako odlaganje može škoditi ostvarivanju tih ciljeva.

(6) Odgovarajuće zakonske odredbe koje se odnose na trajanje krivičnog postupka su u tijesnoj vezi sa odredbama koje se odnose na trajanje pritvora. Naravno, odredbe koje se odnose na trajanje pritvora su mnogo strožije i tiču se osnovnih sloboda i prava čovjeka. Zadržavanje lica u pritvoru do suđenja predstavlja veći teret, i to je osnovni razlog za dodatne garancije postavljene u članu 9 stav 3 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, članu 5 stav 3 Evropske konvencije i članu 7 stav 3 Američke konvencije o ljudskim pravima²¹. Tako je u slučaju *Wemhoff* Evropski sud zauzeo stanovište da dužina trajanja pritvora nije bila prekomjerna, što znači da nije postojalo ni kršenje pravila predviđenog u članu 6 Evropske konvencije. Međutim, to ne mora biti u svakom slučaju. Naime, postupci mogu trajati mnogo duže od trajanja pritvora, kada se npr. optuženi iz pritvora pusti na slobodu ili kada se pojave odlaganja tokom žalbenog postupka. Takođe, može se pojaviti odlaganje i u slučaju roka za izradu pisane presude, kada je moguće da Sud utvrdi postojanje povrede člana 6 stav 1, ali ne i člana 5 stav 3 Evropske konvencije²².

U suštini postoje tri osnovna pitanja koja proizilaze iz konteksta prava na suđenje u razumnom vremenskom roku. To su: kada trajanje vremena počinje, kada se završava i koje kriterijume koristiti da bi se razlikovao postupak razumnog trajanja od onog koji sadrži pretjerana i prekomjerna odlaganja?²³

U skladu sa jurisprudencijom organa Evropske konvencije i Ustavnog suda, period koji se uzima u obzir pri žalbi u pogledu dužine trajanja postupka počinje sa danom zasnivanja njihove nadležnosti. U

¹⁹ Znači "o grčkim kalendama". Budući da Grci nisu kao Rimljani vrijeme računali po kalendama, to bi značilo: nikada.

²⁰ Trechsel, str. 136.

²¹ Trechsel, str. 136.

²² *Ibid.*, str. 137.

²³ *Ibid.*

ocjenjivanju razumnosti vremena koje je prevazišlo taj rok, mora se uzeti u obzir stadij postupka dostignut tog datuma²⁴.

Evropski sud je zauzeo stanovište da “polazna tačka“ mora biti “optužnica“, jer inače ne bi bilo moguće utvrditi optužnicu. “Ova odluka je donijeta u skladu sa tumačenjam odredaba Konvencije“²⁵. U slučaju *Eckle* Evropski sud je zauzeo stanovište da relevantni moment može prethoditi suđenju, i to može biti “dan lišenja slobode, dan kada je osumnjičeni zvanično upoznat sa činjenicom da će biti procesuiran ili dan otvaranja preliminarne istrage“²⁶. U ovom slučaju Sud je stvorio prvu definiciju pojma “optužnica“ naznačujući da može biti definisana kao “zvanično obavještenje dato pojedincu od strane nadležnog organa o osnovanoj tvrdnji da je on počinio krivično djelo“, odnosno da ta definicija odgovara kriterijumu koji određuje “da li je pozicija osumnjičenog ozbiljno napadnuta“²⁷. Preporuka u slučaju *Dewer* ukazuje na činjenicu da je ova definicija usmjerena da označi na samo početak “razumnog vremenskog roka“ nego predstavlja takođe i tačku od koje se član 6 Evropske konvencije počinje primjenjivati²⁸.

Novije odluke Evropskog suda potvrđuju ovakvu praksu. Sud, naime, podsjeća da period koji treba uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja dužine trajanja postupka počinje od zvaničnog obavještenja datog pojedincu od strane nadležnih organa o optužbi da je počinio krivično djelo ili neke druge radnje koja za sobom povlači posljedicu optužbe i koja, isto tako, znatno utiče na položaj osumnjičenog. Prema konstantnom sudskom precedentnom pravu, neko lice postaje subjektom “optužbe“, *inter alia*, kada je preliminarne istrage o njegovom slučaju pokrenuta i, iako još uvijek nije uhapšeno, to lice je već saznalo za istragu ili počinje da biva njome pogođen. U konkretnom slučaju Evropski sud je utvrdio da je aplikant zvanično saznao za postojanje istrage u vrijeme kada je prvi put bio ispitan od strane policije²⁹. Relevantni moment je takođe utvrđen označavanjem prvog ispitivanja od strane istražnih organa³⁰.

Međutim, u jednom drugom slučaju istraga se u početku odnosila na pravno lice (kompaniju), a kasnije je proširena i na aplikanta, koji je

²⁴ Vidi, npr., Evropski sud, *Foti i drugi protiv Italije*, presuda od 10. decembra 1982. godine, serija A, broj 56, stav 53 i *Styranski protiv Poljske*, broj 28616/95, Evropski sud, 1998–VIII.

²⁵ *Neumeister v. Austria*.

²⁶ *Eckle v. Germany*, § 73.

²⁷ *Ibid*, u skladu sa *Deweer v. Belgium*, § 46.

²⁸ Trechsel, str. 138.

²⁹ *Kangasluoma v. Finland*, § 26; *Corigliano v. Italy*, § 34 i *Martinsk and Garcia Alves v. Portugal*, § 20.

³⁰ *Diamantides v. Greece*, § 21.

bio osumnjičen za učestvovanje u istom krivičnom djelu. Iako je aplikantu za vrijeme trajanja početne istrage bio određen pritvor i izvršeno pretresanje njegove kuće, Evropski sud je ipak utvrdio da u tom trenutku on još uvijek nije bio optužen u smislu odredaba Evropske konvencije³¹.

Takođe, postoji dilema kada počinje istraga koja može “snažno djelovati“ na osumnjičenog u krivičnom postupku kome je prethodila istraga administrativnog organa. Tako, na primjer, u slučajevima *IJL, GMR and AKP v. United Kingdom* ispitivanja izvršena od strane inspektora Ministarstva trgovine i industrije, nisu označeni kao početak krivičnog postupka³². Ili, u slučaju *Bertin–Mourot v. France* početak postupka je označen kada je aplikant, koji je inače bio osumnjičen za nelegalni izvoz slika, bio ispitan od strane carinika³³.

Određene nejasnoće postoje i u vezi sa postupcima koji imaju za posljedicu administrativno novčano kažnjavanje. Kao primjer može poslužiti slučaj *Hozee v. Netherlands* u kome je Evropski sud utvrdio da uvođenje budžetskih kazni, u skladu sa članom 21 Opšteg zakona o državnim porezima, ne prouzrokuje krivični postupak u nedostatku elemenata koji povlače za sobom intervenciju FIOD–a (Odjeljenja za budžetske istrage i obavještajne radnje pri nadležnom ministarstvu)³⁴. Takođe, upravni postupci usmjereni na osporavanje zakonskog osnova administrativnog novčanog kažnjavanja su ispitani po članu 6 stav 1 Evropske konvencije i utvrđivani kao postupci prekomjernog trajanja, odnosno dužine³⁵. U svakom slučaju, uvođenje bilo kakve kazne mora biti okarakterisano kao “objavljivanje rata“ od strane organa krivičnog gonjenja, i to upućeno optuženom³⁶. Naposljetku, u predmetu *GC v. Poland* Evropski sud nije u obzir datum lišenja slobode, jer je obavještenje “traži se“ moralo biti izdato najmanje nekoliko dana prije aplikantovog hapšenja,³⁷ što nije bilo slučaj. Sud bi trebao imati utvrđeno i provjereno da li je aplikant bio svjestan ovog obavještenja³⁸.

Poseban problem se pojavljuje kada Evropski sud mora da procijeni trajanje i dužinu postupka započetih prije nego što je odgovorna država bila vezana Evropskom konvencijom. Načelno, država se ne može

³¹ *Reinhardt i Slimane – Kaïd v. France*, § 93.

³² § 131.

³³ § 53.

³⁴ § 44.

³⁵ *Garyfallou AEBE v. Greece*, §§ 40.

³⁶ Trechsel, str. 139.

³⁷ § 98.

³⁸ Trechsel, str. 140.

smatrati odgovornom za postupke ili za pojedine dijelove postupka, koji su bili preduzeti prije nego što je Konvencija stupila na pravnu snagu. U takvim slučajevima polazna tačka jeste dan kada je Konvencija stupila na snagu³⁹. Međutim, nije u potpunosti nebitna ni dužina postupka prije tog datuma, jer je Sud uzima u obzir u određenim slučajevima. Drugim riječima, ako je veći dio vremena već “utrošen“, nadležni organi će morati preduzeti određene napore da bi postupak doveli do kraja⁴⁰. Standardno pravilo koje Evropski sud koristi jeste: “Sud može jedino razmotriti period od dvije godine, pet mjeseci ili 24 dana koji su protekli u periodu od 22. januara 1999. i 16. jula 1992. godine. Pa, ipak, mora se uzeti u obzir činjenica da su do kritičnog vremena postupci već trajali duže od dvije godine“⁴¹.

(7) Period koji se mora razmotriti se završava kada se završi postupak. Evropski sud zahtijeva da period koji je predmet razmatranja traje dok ne bude donesena oslobađajuća ili osuđujuća presuda, čak i kada je žalbeni postupak u toku⁴². Moguće je, isto tako, ograničiti i žalbeni postupak, i to u cilju onemogućavanja njegovog prekomjernog trajanja.⁴³ Ovakvo stanovište obuhvata i ročište za izricanje krivičnopravne sankcije⁴⁴, dok ostali postupci za određivanje krivičnopravne sankcije nisu uključeni⁴⁵. Odluka mora postati konačna; ako je poništena od strane apelacionog suda i vraćena na ponovno razmatranje, i tada teče vremenski period razumnog trajanja⁴⁶. U Njemačkoj se presuda smatra konačnom iako je žalba podnijeta Saveznom ustavnom sudu koji ima pravo da ukine presudu – ako utvrdi da su povrijeđena ustavna prava aplikanta. Evropski sud smatra da vremenski period postupka pred ustavnim sudom mora biti uključen u period vremena po članu 6 stav 1 Evropske konvencije⁴⁷.

Period trajanja na prestaje sve dok presuda na bude izrečena optuženom; odlaganje između usmenog izricanja presude i dostavljanja obrazložene presude može voditi povredi⁴⁸. Međutim, moguće je podnijeti predstavku organima u Strasburu i prije okončanja postupka⁴⁹.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Yagi and Sargin v. Turkey*, § 58. Vidjeti takođe *Mitap and Müftüoğlu v. Turkey*, § 31.

⁴² *Wemhoff v. Germany*, § 18.

⁴³ *Portington v. Greece*, § 20.

⁴⁴ *Eckle v. Germany*, § 77.

⁴⁵ Trechsel, str. 140.

⁴⁶ *IA v. France*, § 115.

⁴⁷ *Metzger v. Germany*, § 34.

⁴⁸ *Villiger* 1999 N 453 i *B. v. Austria*.

⁴⁹ *Donsimoni v. France*, §§ 30, 31.

Bilo bi apsurdno ako bi se od optuženog očekivalo da sačeka ishod postupka, a taj postupak već traje predugo, pa da onda podnese predstavku⁵⁰.

(8) **Ocjena trajanja vremenskog perioda.** Najlakši način utvrđivanja da li je postupak završen u razumnom vremenskom roku, jeste da se utvrdi tačno određen vremenski period. Međutim, malo je vjerovatno da bi takvo djelovanje moglo dovesti do prihvatljivih rezultata. U određenim slučajevima to vrijeme bi bilo prekratko, dok bi u drugim bilo predugo⁵¹. Zato je neophodno da svaki slučaj bude cijenjen po sopstvenim okolnostima⁵², a neka opšta uputstva je teško ustanoviti⁵³.

Evropski sud generalno upotrebljava standardnu formulu - da bi definisao svoj pristup u procjenjivanju vremenskog trajanja krivičnih postupaka⁵⁴. Najpotpuniji tekst, u tom pogledu, se može pronaći kod *Philis v. Greece*⁵⁵: “Sud od početka neprestano ponavlja da razumno vremensko trajanje postupka moramo cijeniti s obzirom na okolnosti svakog konkretnog slučaja, vodeći računa, prije svega, o kriterijumima utvrđenim precedentnim pravom, a posebno o kompleksnosti slučaja, ponašanju aplikanta i ponašanju nadležnih organa. Između ostalog, važno je uzeti u obzir i šta aplikant rizikuje u tom sporu“.

Četiri kriterijuma moraju biti razlikovana: ponašanje aplikanta; kompleksnost, odnosno složenost slučaja; značaj onoga što predstavlja ulog za aplikanta i rizik koji sa sobom nosi i ponašanje nadležnih organa⁵⁶. Nekada se zahtijeva da se ovi faktori cijene odvojeno, poslije čega se utvrđuje njihovo zajedničko dejstvo. Pri tome se mora, najprije, utvrditi da li je nerazumno trajanje postupka posljedica nepravilnog ponašanja optuženog i odbrane. Ako je to slučaj, onda neće postojati povreda. Složeniji slučajevi zahtijevaju više vremena za rješavanje, a za manje složene slučajeve je potrebno manje vremena. Ipak, odlučujući elemenat je ponašanje nadležnih organa. U slučaju sumnje, posebna važnost slučaja za optuženog može povući za sobom dodatne napore da bi se ubrzao postupak i na taj način napravio balans između elemenata koji idu u korist ili protiv iznalaženja povrede⁵⁷.

⁵⁰ Trechsel, str. 141.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Vidjeti *Villiger* 1999 N 448.

⁵³ *Chiavario*, 2001, 211.

⁵⁴ Trechsel, op. cit., str. 141.

⁵⁵ Broj 2, § 35.

⁵⁶ Trechsel, op. cit., str. 142.

⁵⁷ *Ibid.*

8.1. Ponašanje aplikanta. Nadležni državni organi odgovorni su za pokretanje i vođenje krivičnog postupka, ali i stav odbrane može uticati na dužinu trajanja tog postupka. Odgovarajuća saradnja na strani odbrane utiče na ubrzanje postupka, s tim da suprotan efekat mogu imati žalbe, prijedlozi i zahtjevi. Posebno je specifičan odnos između prava na suđenje u razumnom vremenskom roku i prava na određeno vrijeme za pripremanje odbrane. Međutim, bilo koje vrijeme, razumno potrošeno na pripremanje odbrane, ne može dovesti do povrede prava na suđenje u razumnom vremenskom roku⁵⁸.

Postoji nekoliko načina na osnovu kojih se optuženi može smatrati odgovornim za odugovlačenje postupka. Najuobičajeniji način jeste pretjerana upotreba pravnih lijekova, kao što je, na primjer, neprestano zahtijevanje da se ročište odloži⁵⁹. Odugovlačenje u vezi sa takvim zahtjevima može se pripisati optuženom. U jednom slučaju Evropski sud je ustanovio da je aplikant podnio veliki broj prijedloga koji su bili neosnovani, ali da oni nisu odlagali postupak. Međutim, Sud je utvrdio da to zaista predstavlja sumnju na pitanje da li je optuženi imao namjeru da mu se postupak ubrzano okonča⁶⁰. Inače, Sud je, ispravno, veoma nerad da pripiše odgovornost za dužinu postupka optuženom, naglašavajući da odbrana ima pravo da koristi pravne lijekove⁶¹.

Pravilo je da nije na nadležnim organima – domaćim i međunarodnim – da prosuđuju da li su bile razumne radnje odbrane koje su uticale na dužinu postupka⁶². Pored toga, ne postoji bilo kakva obaveza da optuženi učestvuje u istrazi, pa, prema tome, ne smije biti povrijeđeno njegovo pravo na šutnju⁶³. Zahtjev da ročište bude odloženo, koji je, pri tom, zasnovan na uvjerljivim i razumnim osnovama, ne može biti stavljen na račun odbrane i protiv optuženog⁶⁴. Evropski sud jasno ističe da npr. optuženi ne može biti odgovoran za bolest⁶⁵, te da je osnovna dužnost optuženog da prisustvuje ročištima, a ako se skriva i tima prouzrokuje odlaganje – onda se to smatra njegovom odgovornošću⁶⁶. Optuženi snosi odgovornost i za odlaganja

⁵⁸ *Kemmache v. France*, § 64.

⁵⁹ Trechsel, str. 143.

⁶⁰ *Salapa v. Poland*, § 88.

⁶¹ Trechsel, str. 143.

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Corigliano v. Italy*, §§ 41 i 42.

⁶⁴ *Portington v. Greece*, §§ 28 i 29.

⁶⁵ *Lavents v. Latvia*, § 101.

⁶⁶ *Girolami v. Italy*, § 15.

prouzrokovana štrajkom glađu⁶⁷ i odbijanjem da napusti ćeliju⁶⁸ u slučaju kad neme opravdan razlog za to⁶⁹.

Suštinsko pitanje nije da li je optuženi odgovoran za odlaganje, već da li se država može smatrati odgovornom⁷⁰. Zbog toga se odlaganja koja su prouzrokovana bolešću optuženog ne mogu stavljati na teret optuženom niti to uključuje odgovornost države⁷¹. U slučajevima gdje optuženi prouzrokuje odlaganje nedolaskom na ročište, precizno je određeno da država mora preduzeti odlučne mjere da bi obezbijedila njihovo prisustvo, pa prema tome dužina postupka ne vodi iznalaženju povrede⁷².

8.2. Značaj postupka za optuženog. Evropski sud uvodi ubjedljivo subjektivni element u određivanju razumnog trajanja krivičnog postupka: što je veći rizik za optuženog i hitniji problemi, to je veća dužnost nadležnih organa da vrijedno djeluju i izbjegnu odlaganje⁷³. Razlozi koji zahtijevaju dodatnu marljivost su svrha kazne⁷⁴, starosno doba ili zdravlje optuženog⁷⁵ i činjenica da je optuženi zadržan u pritvoru i čeka ishod postupka⁷⁶.

8.3. Složenost slučaja. Složenost slučaja se mora razmatrati u okviru činjeničnog i pravnog aspekta postupka, tj. dokaza koje sud treba izvesti i procijeniti u okviru pravne prirode spora⁷⁷. Očigledno je da će se vrijeme potrebno za vođenje postupka povećati u zavisnosti od složenosti slučaja. Izuzimajući slučajeve koji predstavljaju očigledne nedostatke u funkcionisanju pravosudnog sistema, slučajevi pokrenuti pred nadležnim organima prije podnošenja aplikacije Evropskom sudu su uglavnom okarakterisani kao složeni⁷⁸. Složenost je generalno određena prema veličini dosjea, broju optuženih i broju svjedoka koji su uključeni⁷⁹.

⁶⁷ *Jablonski v. Poland*, § 104.

⁶⁸ *Trzaska v. Poland*, § 89.

⁶⁹ *Mellors v. United Kingdom*.

⁷⁰ Trechsel, str. 144.

⁷¹ *Lavents v. Latvia*, § 101.

⁷² *GK v. Poland*, § 102.

⁷³ Trechsel, str. 144.

⁷⁴ *Portington v. Greece*, § 102.

⁷⁵ *Beljanski v. France*, § 40.

⁷⁶ *Mótsnik v. Estonia*, § 40.

⁷⁷ Vidi, na primjer, presude Evropskog suda, *Vernillo protiv Francuske*, od 20. februara 1981.

godine, Serija A, broj 198, stav 30; *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, presuda od 13. jula 1983. godine, Serija A, broj 60, stav 24; Odluku o prihvatljivosti i meritumu Doma za ljudska prava BiH, *Arif Brkić*, CH/99/2696, tačka 85.

⁷⁸ U takve predmete spadaju i slučajevi organizovanog kriminaliteta, koji je naročito rasprostranjen.

⁷⁹ Trechsel, str. 144.

Ponekad i sam aplikant može ukazati na načine na osnovu kojih bi postupci mogli biti efikasnije vođeni. U slučaju *Neumeister v. Austria*⁸⁰ npr. utvrđeno je da nije postojala obaveza domaćih nadležnih organa da razdvoje apelantov postupak od postupka prema njegovim saoptuženim i da su domaći organi bili obavezni da obezbijede “*good administration of justice*“ (dobru administraciju koja služi pravdi). Drugim riječima, brzina ne smije ići na štetu kvaliteta postupka⁸¹. Na drugoj strani, u slučaju *Kemache v. France*⁸² Evropski sud je utvrdio da je postupak prema aplikantu trebalo da bude odvojen od postupka prema njegovim saoptuženim.

U slučaju *Dobbartin v. France*⁸³ odugovlačenje postupka je bilo posljedica zakonskih amandmana koji su doveli do promjene mjesta suđenja. To se smatralo u potpunosti odgovornošću države.

Ipak, složenost postupka nije jedini kriterijum za procjenjivanje da li je trajanje krivičnog postupka bilo pretjerano. Jedini odlučujući element jeste na koji način nadležni organi postupaju u određenom slučaju. Da li je slučaj složen, u potpunosti je nebitno – povreda će biti utvrđena samo kada su u toku postupka postojali vremenski periodi u kojima nijedna radnja nije bila preduzeta, iako je mogla i trebala biti preduzeta⁸⁴.

8.4. Ponašanje domaćih nadležnih organa. Kada je u pitanju ponašanje domaćih nadležnih organa, ključno je ustanoviti da li je bilo nekih neopravdanih odlaganja ili perioda neaktivnosti. Jedino u slučaju postojanja izuzetnih okolnosti i naročito kada one nisu pridodate razumljivom produženju postupka, slučaj sa takvim odlaganjima će biti prihvatljiv, a to se desilo u slučaju *Pretto v. Italy*⁸⁵, koji se ticao građanskog postupka⁸⁶. U drugom slučaju Evropski sud je strogo kritikovao nadležne organe, jer nisu pokazali marljivost i pažljivost u rukovođenju postupkom⁸⁷. Takva odlaganja će uvijek biti razlog za postojanje povrede, čak i kada to nije jedini razlog dugog trajanja postupka⁸⁸.

⁸⁰ § 21.

⁸¹ Trechsel, str. 145.

⁸² § 70.

⁸³ §§ 41 i 42.

⁸⁴ Trechsel, str. 145.

⁸⁵ § 37.

⁸⁶ Trechsel, str. 146.

⁸⁷ *Šleževičius v. Lithuania*, § 37.

⁸⁸ *Djaid v. France*, § 32 i 33.

Odlaganje se može pojaviti u bilo kojoj fazi postupka: tokom preliminarne istrage⁸⁹ ili istrage⁹⁰, a to su okolnosti kao što su naređivanje nepotrebnih istražnih radnji (npr. mišljenja stručnjaka⁹¹) itd. Predstavlja kršenje člana 6 Evropske konvencije neefikasna organizacija sudskih saslušanja, uključujući npr. beskrajna zasjedanja na kojima se isključivo čitaju dokumenti⁹² i odlaganja izvršena prilikom podnošenja dokumenata⁹³. Konačno, problemi se pojavljuju i kod odlaganja tokom žalbenog postupka⁹⁴, kao i u vezi sa postupcima koji prethode odlučivanju ustavnog suda⁹⁵. Dužina postupka će biti neprihvatljiva i u slučaju kada sudija mora biti zamijenjen, a 71 saslušanje je ponovljeno⁹⁶. Sud je, u jednom slučaju, utvrdio povredu kada je istražni sudija jednostavno čekao da prođe period od dvije godine, i to ne radeći ništa⁹⁷. Evropski sud će u svakom slučaju uvijek provesti nezavisno i sveobuhvatno ispitivanje slučaja, ali činjenica da su ta vremenska ograničenja zanemarivana može predstavljati jasan znak da je dužina postupka nerazumna⁹⁸.

Vlade država se često stereotipno pozivaju na određene razloge da bi opravdali odlaganje. Najčešće upotrebljavani izgovor je da su tužilaštva i sudovi preopterećeni prevelikim brojem slučajeva. U odgovoru na to Evropski sud tvrdi da “Konvencija ugovorne države stavlja pod obavezu i dužnost da organizuju svoje pravne sistema tako da omogućе sudovima da se povinuju zahtjevima člana 6 stav 1, uključujući pravo na suđenje u razumnom vremenskom roku; privremeno nagomilavanje zaostalog posla ne obuhvata odgovornost na strani ugovornih država, pod uslovom da one preduzmu, sa potrebnom hitnošću, dodatne mjere da bi izašli na kraj sa situacijom ove vrste“. Međutim, povreda bi, svaki put, trebalo da bude utvrđena u postupku protiv optuženog, koji je trajao duže od razumnog vremenskog roka, ne obazirući se da li je država preduzela određene korake da popravi situaciju⁹⁹. Poslije svega, svrha međunarodnih dokumenata koji štite osnovna ljudska prava i slobode, jeste zaštita pojedinca, a ne

⁸⁹ *Corigliano v. Italy*, §§ 49 i 50.

⁹⁰ *Reinhardt and Slimane-Kaid v. France*, § 100.

⁹¹ *Szeloch v. Poland*, § 110.

⁹² *Yagci and Sargin v. Turkey*, §§ 68 i 69.

⁹³ *Abdoella v. Netherlands*, § 23.

⁹⁴ *Portington v. Greece*, § 33.

⁹⁵ *Gast and Popp v. Germany*, §§ 75.

⁹⁶ *Ivanczuk v. Poland*, § 78.

⁹⁷ *Ikanga v. France*, § 20.

⁹⁸ Trechsel, str. 147.

⁹⁹ *Ibid.*

disciplinovanje država¹⁰⁰. Ostala opravdanja dužine postupka, kao što su npr. bolest sudije¹⁰¹ ili nedostatak iskustva nadležnih organa sa novim vidovima savremenog kriminala¹⁰² su takođe bila odbacivana.

S druge strane, određena objašnjenja su bila prihvaćena kao opravdanje dužine postupka. Ovdje su bila u pitanju odlaganja izazvana štrajkovima advokata¹⁰³ i društvenim nemirima u regiji gdje su vođeni postupci¹⁰⁴.

8.5. Kompenzacija za pretjeranu dužinu postupka. Domaći nadležni organi imaju mogućnost da izbjegnu odgovornost po članu 6 Evropske konvencije, pružajući obeštećenje licima koja su pogođena pretjeranom dužinom postupka. Da bi se ovo postiglo, potrebna su dva izričita uslova. Prvo, mora postojati priznanje postojanja činjenice da je vremensko trajanje postupka bilo nerazumno¹⁰⁵. Drugo, mora postojati adekvatno umanjeno osude i biti jasno da svrha takvog umanjeno jeste naknada određenom licu za pretjerano trajanje i dužinu postupka¹⁰⁶. Iako ne postoji poseban zakon o presedanima koji to potvrđuje, ni ostali oblici obeštećenja, kao što je, na primjer, novčano obeštećenje, nisu isključeni¹⁰⁷. Ako su oba uslova ispunjena, aplikant više nije u mogućnosti da tvrdi da je žrtva, odnosno da je oštećeni¹⁰⁸.

U slučajevima u kojima je Evropski sud utvrdio postojanje povrede ovog prava, novčana nadoknada je generalno dosuđivana po članu 41 Evropske konvencije¹⁰⁹. Međutim, ako bi neko želio da odredi tačnu sumu i time je nametne državama članicama, posebno ako se radi o šteti nastaloj usljed pretjeranog vremenskog trajanja građanskog postupka, onda bi se mogao pojaviti pred Evropskim sudom sa cifrom od nekoliko miliona evra¹¹⁰. Zaključno se može reći da se međunarodni sistem za zaštitu ljudskih prava teško može pohvaliti uspjehom u ubrzavanju postupaka¹¹¹.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Panek v. Poland*, §§ 30 i 35.

¹⁰² *Eckle v. Germany*, §§ 85.

¹⁰³ *Ledonne v. Italy* (No. 2), § 22.

¹⁰⁴ *Foti and others v. Italy*, § 61.

¹⁰⁵ *Pietiläinen v. Finland*, § 61.

¹⁰⁶ *Eckle v. Germany*, §§ 66 i 87.

¹⁰⁷ Trechsel, str. 148.

¹⁰⁸ *Pannetier v. Switzerland*, Application 9299/81, § 90.

¹⁰⁹ Prije stupanja na snagu Protokola 11, takve odluke je donosio Savjet ministara, i to na prijedlog Komisije.

¹¹⁰ Trechsel, str. 149.

¹¹¹ Trechsel, str. 149 navodi da danas bivše komunističke države predstavljaju jednu trećinu slučajeva povreda ove odredbe.

9. **Praksa Ustavnog suda.** Ustavni sud Bosne i Hercegovine je u više svojih odluka utvrdio povredu prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 Evropske konvencije u odnosu na pravo na donošenje odluke u razumnom roku. S tim u vezi, a na osnovu člana 74 stav 4 Pravila Ustavnog suda, nalagano je odgovarajućem sudu da hitno okonča postupak, kao i da u roku od 90 dana od dana dostavljanja odluke obavijesti Ustavni sud o preduzetim mjerama s ciljem izvršenja ove odluke, a u skladu sa članom 74 stav 5 Pravila Ustavnog suda. Na ovom mjestu ćemo dati prikaz nekoliko odluka donijetih na sjednici Ustavnog suda održanoj 14. oktobra 2009. godine.

9.1. Tako je u predmetu broj **AP 814/07** Ustavni sud zaključio da je u predmetnom postupku radi donošenja rješenja koje zamjenjuje ugovor o korištenju stana u kojem ni nakon više od pet godina nije donijeta konačna odluka, a predmet se stalno vraća sa višeg na niži organ, usljed čega apelant ne može da realizuje svoja prava na stanu, povrijeđeno apelantovo pravo na dom. I pored zakonskih mogućnosti i obaveze da se postupak okonča hitno i sa što manje troškova za stranku, Ustavni sud primjećuje da se apelantov predmet rješava više od pet godina (nakon odluke Ustavnog suda U-160/03), a po zahtjevu koji je podniet 1997. godine i opet je na samom početku, čime je apelant onemogućen da realizuje svoja prava i čime mu je povrijeđeno pravo na dom, zbog nezakonitog miješanja upravnih organa i suda.

9.2. U predmetu broj **AP 1422/07** Ustavni sud ističe da se prema konzistentnoj praksi Evropskog i Ustavnog suda, razumnost dužine trajanja postupka mora cijeliti u svjetlu okolnosti pojedinog predmeta, vodeći računa o kriterijima uspostavljenim sudskom praksom Evropskog suda, a naročito o složenosti predmeta, ponašanju strana u postupku i nadležnog suda ili drugih javnih vlasti, te o značaju koju konkretna pravna stvar ima za apelanta¹¹². Osim toga, prema praksi Evropskog i Ustavnog suda, veliki broj predmeta uzetih u rad nije valjano opravdanje za prekomjerno odugovlačenje postupka, a stalno vraćanje odluke na ponovno suđenje može pokazati da postoje ozbiljni nedostaci u organizaciji sudskog sistema¹¹³. Konačno, Evropski sud je ukazao da je potrebna naročita marljivost nadležnih vlasti u svim predmetima koji se tiču ličnog statusa i svojstva, a da je ovaj zahtjev naročito važan u

¹¹² Vidi Evropski sud, *Mikulić protiv Hrvatske*, aplikacija broj 53176/99 od 7. februara 2002. godine, Izvještaj broj 2002–I, stav 38.

¹¹³ Vidi Evropski sud, *Probmeier protiv Njemačke*, presuda od 1. jula 1997. godine, stav 64, Izvještaji 1997–IV.

državama u kojima domaći zakon propisuje da određeni sudski postupci imaju hitan karakter¹¹⁴.

Ustavni sud podsjeća da se opterećenost velikim brojem predmeta i stalne promjene referenata, odnosno sudija koji rade na predmetima ne može prihvatiti kao opravdanje, budući da su države-ugovornice Evropske konvencije dužne organizovati administriranje pravde na takav način da sudovi ispunjavaju zahtjeve iz člana 6 Evropske konvencije. Istina, nadležni sud je naveo da je za spis uvijek bio zadužen neki od sudija, međutim ne može se prihvatiti kao opravdanje za dužinu postupka to što ovaj sud od tog vremena nikad nije bio popunjen potrebnim brojem sudija, a ima veliki broj neriješenih predmeta u odnosu na broj sudija. Nadalje, prema praksi Evropskog suda, države ugovornice nisu odgovorne u slučaju privremenog zaostatka svojih sudova, pod uslovom da preduzmu odgovarajuće mjere da se takva vanredna situacija popravi¹¹⁵.

Takođe, Ustavni sud naglašava da je za pravni sistem od fundamentalne važnosti vođenje postupka u okviru razumnog vremena, jer svako nepotrebno odugovlačenje često dovodi do, *de facto*, lišavanja pojedinca njegovih prava i gubitka učinkovitosti i povjerenja u pravni sistem. Konačno, ovakvo postupanje suda u konkretnom postupku ne može se smatrati relevantnim da bi se opravdalo nedonošenje konačne odluke u konkretnom predmetu koji nije naročito složen.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud zaključuje da postoji povreda prava na suđenje u razumnom roku, budući da parnični postupak po tužbi apelantice radi utvrđenja njenog doprinosa zajedničkoj bračnoj tekovini traje devet godina i nije okončan ni u vrijeme donošenja odluke Ustavnog suda. Takvo neopravdano trajanje sveukupnog postupka može se isključivo pripisati ponašanju nadležnog Opštinskog suda, a taj sud nije dao razloge koji bi se mogli smatrati razumnim i objektivnim za ovako dugo trajanje postupka.

9.3. U predmetu broj **AP-2651/07** od 14. oktobra 2009. godine Ustavni sud zaključuje da postoji povreda prava na pravičan postupak u odnosu na donošenje odluke u razumnom roku kada se sveukupno trajanje postupka radi odlučivanja po tužbi radi naknade štete od više od sedam godina može u odlučujućem dijelu staviti na teret ponašanja

¹¹⁴ Vidi Evropski sud, *Borgese protiv Italije*, presuda od 26. februara 1992. godine, serija A, broj 228-B, stav 18.

¹¹⁵ Vidi Evropski sud, *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, presuda od 13. jula 1983. godine, serija A, broj 66, st. 25–32.

nadležnog suda, te kada taj sud nije dao razloge koji bi se mogli smatrati razumnim i objektivnim opravdanjem za ovako dugo trajanje postupka.

9.4. Postoji povreda prava na pravičan postupak u odnosu na donošenje odluke u razumnom roku kada se sveukupno trajanje postupka od gotovo pet godina radi odlučivanja po tužbi zbog utvrđivanja osporenog potraživanja u stečajnom postupku može u cijelosti staviti na teret ponašanju nadležnog suda, te kada taj sud nije naveo nikakve razloge za ovako dugo trajanje postupka (odluka Ustavnog suda, broj **AP-3819/08**).

9.5. Postoji kršenje prava na suđenje u razumnom roku kada prvostepeni sud u periodu od četiri godine i deset mjeseci ne preduzme nijednu procesnu radnju u cilju vođenja i okončanja postupka, odnosno kada drugostepeni sud ne postupi po žalbi u zakonskom roku, a pri tome ne ponudi razloge koji bi eventualno mogli opravdati takvo nepostupanje (odluka Ustavnog suda, broj **AP 2689/07**).

9.6. Postoji kršenje prava na suđenje u razumnom roku kada sudski postupak traje devet godina, a sud nije ponudio bilo kakve razloge koji bi ovako dugo trajanje postupka opravdali (odluka Ustavnog suda broj **AP 302/08**).

9.7. Postoji povreda prava na pravičan postupak u razumnom roku kada je postupak za koji Ustavni sud smatra da nije složene prirode, trajao duže od pet godina i kada je odlučujući doprinos dužini postupka svojom neaktivnošću dao Vrhovni sud, a taj sud nije dao razloge koji bi se mogli smatrati razumnim i objektivnim opravdanjem za ovakvo dugo trajanje postupka (odluka Ustavnog suda, broj **AP-1656/07**).

9.8. Povrijeđeno je pravo na pravičan postupak u odnosu na donošenje odluke u razumnom roku kada postupak u predmetu u kojem se utvrđuje naknade štete, dakle postupak koji nije složen traje punih 10 godina, a dužina postupka se može u cjelosti staviti na teret nadležnim sudovima, i to pretežno Osnovnom sudu, te kada ti sudovi nisu dali bilo kakve razloge koji bi se mogli smatrati razumnim i objektivnim opravdanjem za ovako dugo trajanje postupka. Međutim, nema kršenja prava na pravično suđenje, i prava na imovinu u dijelu u kojem se apelant žali na pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje i na proizvoljnu primjenu materijalnog prava kada su sudovi ispunili svoju dužnost i iznijeli razloge na kojima su njihove odluke zasnovane, a Ustavni sud nije mogao utvrditi da je postupak prekršen na apelantovu štetu (odluka Ustavnog suda, broj **AP 20/07**).

9.9. Postoji povreda prava na suđenje u razumnom roku kada postupak za utvrđivanje naknade za ekspoprisano zemljište traje šest

godina nakon rekonstrukcije spisa, a nije okončan ni u vrijeme donošenja odluke Ustavnog suda za šta redovni sud nije dao razloge koji bi se mogli smatrati razumnim i objektivnim (odluka Ustavnog suda, broj **AP 495/07**).

Hajrija Hadžiomerović-Muftić,
Federalno tužilaštvo F BiH
Federalni tužilac

**TRGOVINA LJUDIMA, POSEBNO DJECOM,
USKLAĐENOST DOMAĆEG ZAKONODAVSTVA U ODNOSU
NA MEĐUNARODNE STANDARDE**

Bosna i Hercegovina kao članica Ujedinjenih naroda, a od 2002. godine i kao članica Vijeća Evrope, pristupila je i ratifikovala brojne međunarodne dokumente koji su od važnosti za uspješniju borbu protiv trgovine ljudima i primjenu instrumenata zaštite žrtava trgovine ljudima, posebno djece. Tako je između ostalih potpisala i ratifikovala Konvenciju o pravima djeteta, koja u BiH važi temeljem Zakona o ratifikaciji Konvencije UN-a o pravima djeteta („Službeni list R BiH“ broj 2/92 i 13/94) i Fakultativni protokol o pravima djeteta, prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji, koji važi na temelju Odluke o ratifikaciji ovog Protokola („Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori“, broj 5/02). Član 12. Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji nalaže svakoj državi ugovornici da u roku od dvije godine po stupanju na snagu ovog Protokola, podnese izvještaj Komitetu za prava djeteta, koja će obuhvatiti sve informacije o mjerama koje je preduzela na sprovođenju odredaba Protokola. Nakon podnošenja ovog sveobuhvatnog izvještaja, svaka država ugovornica ostaje u obavezi da dostavi i sve dodatne informacije u pogledu sprovođenja ovog Protokola, u skladu sa članom 44. Konvencije o pravima djeteta. Države ugovornice Protokola obavezne su podnijeti izvještaj svakih pet godina. Pored toga, Komitet za prava djeteta može da traži od država ugovornica dodatne informacije relevantne za sprovođenje ovog Protokola.

S tim u vezi možemo konstatovati da je Bosna i Hercegovina u zakonodavni okvir ugradila krivično pravne odredbe za krivična djela

koja se odnose na trgovinu ljudima , kao i posebne mjere zaštite djece od svih vidova seksualnog zlostavljanja, kao i drugih oblika izvršenja krivičnih djela. Međutim, u implementaciji ovih zakona uočene su određene neusaglašenosti sa međunarodnim standardima, posebno kada su u pitanju definicije krivičnih djela koja se vežu za trgovinu ljudima i krivično-pravnu zaštitu žrtava ovih krivičnih djela, a to se posebno primjećuje kod djece žrtava seksualnog nasilja i drugih vidova eksploatacije i zlostavljanja.

Prije svega, zakonodavni okvir vezan za krivično-pravnu oblast nije usaglašen sa međunarodnim standardima koji proizilaze iz Konvencije o pravima djeteta, kao i Konvencije o transnacionalnom organizovanom kriminalu sa dodatnim Protokolom za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom(potpisana u Palermu 13.12.2000. godine, ratifikovana 05.02.2002. godine), prema kojoj se djetetom smatra svaka osoba ispod 18 godina.

Prema definiciji koju daje materijalno krivično pravo (član 2. stav 9. i 10. KZ FBiH), djetetom se smatra osoba koja nije navršila 14 godina života, a maloljetnik je osoba koja nije navršila 18 godina života. Iste definicije nalaze se u KZ Brčko Distrikta, dok u KZ RS nije postavljena definicija djeteta odnosno maloljetnika, izuzev što su u članu 69 KZ RS propisane krivične sankcije prema maloljetnicima u kojim se pravi razlika u starosti maloljetnika, i to do 14, 16 i 18 godina.

S tim u vezi u materijalnom krivičnom pravu u oblasti krivičnih djela protiv spolne slobode i morala (seksualni delikti), i krivičnih djela protiv braka i obitelji, i dalje se pravi razlika u kvalifikaciji krivičnih djela i predviđenim krivično pravnim sankcijama, prema uzrastu djeteta, i to do 14 i preko 14 godina starosti.

Kao primjer može se navesti krivično djelo spolni odnošaj sa djetetom iz člana 207. KZ FBiH i člana 204. KZ BD, ili polno nasilje nad djetetom kako je definisano u članu 195. KZ RS. Za ovo krivično djelo u stavu 3. KZ RS predviđena je kazna zatvora od 5-15 godina, a za isto krivično djelo u KZ FBiH i BD predviđena je kazna zatvora u trajanju od 1-10 godina.

Za krivično djelo rodoskrvnuće iz člana 213. stav 2. KZ FBiH propisana je kazna zatvora od 1 do 5 godina, kada je u pitanju

maloljetnik, a u stavu 3. kada je u pitanju dijete, propisana je kazna zatvora od 2 do 10 godina.

U KZ RS isto krivično djelo je propisano odredbom člana 201., u kome je u stavu 2. propisana kazna zatvora od 1 do 8 godina, jednako i za dijete i za mololjenu osobu, dok je u članu 210 KZBD u stavu 2, kada je u pitanju maloljetna osoba, propisana kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina, a u stavu 3, kada je u pitanju dijete, propisana je kazna zatvora od 1 do 8 godina.

Kada je u pitanju krivično djelo navođenja na prostituciju propisane su kazne zatvora od 3 do 15 godina, kada je to krivično djelo učinjeno prema djetetu ili maloljetniku (član 210. stav 4. KZ FBiH i član 207. stav 4. KZ BD), dok je za ovo isto krivično djelo koje nosi naziv trgovina ljudima radi vršenja prostitucije - član 198. stav 4. KZ RS, propisana kazna zatvora od 1 do 12 godina.

Za krivično djelo iskorištavanja djeteta ili maloljetnika radi pornografije KZ FBiH (član 211. stav 1.) i KZ BD (član 208. stav 1.) propisuju kaznu zatvora od 1 do 5 godina, dok je za ovo isto krivično djelo u KZ RS (član 199.) propisana kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina.

Takođe, Bosna i Hercegovina ratifikovala je Konvenciju o kompjuterskom kriminalu i prateći Protokol dana 19.05.2006. godine.

Konvencija o kompjuterskom kriminalu i prateći Protokol obavezuje strane ugovornice da usvoje nužne zakonske i druge mjere kako bi se omogućilo gonjenje počinitelja krivičnih djela protiv tajnosti i dostupnosti kompjuterskih podataka i sistema, krivičnih djela u vezi s kompjuterom, u vezi s sadržajem i povredom autorskih i srodnih prava. Ovim dokumentima, koji su postali sastavni dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine, predviđeno je rješavanje procesnih pitanja vezanih za istragu i pribavljanje dokaza, ovlaštenja policijskih službi, nadležnosti suda, izručenje počinitelja krivičnih djela i uzajamne saradnje, te obaveze davatelja usluga Interneta, a radi efikasnije borbe protiv širenja dječije pornografije. U implementaciji ove Konvencije, Bosna i Hercegovina je u proteklom periodu sačinila više dokumenata u cilju jačanja zaštite djece i poboljšanja rada nadležnih institucija koji rade sa djecom. Poznato je da je dječija pornografija postala globalna kriminalna aktivnost koja se širi

najviše putem Interneta, čije su žrtve uglavnom djeca zloupotrebljena za proizvodnju pornografskog sadržaja. U cilju zagovaranja efikasnije zaštite djece od zloupotrebe u pornografske svrhe sačinjena je i „Analiza kapaciteta, procedure i nedostaci u sistemu zaštite djece od dječije pornografije u Bosni i Hercegovini“, i preporuke za razvoj „Modela u borbi protiv dječije pornografije u Bosni i Hercegovini“. Međutim, i pored preduzetih aktivnosti na pronalaženju načina za sprječavanje ove vrste zloupotrebe djece, društvene zajednice i dalje nisu uspostavile djelotvoran sistem i mjere kojima bi se onemogućila ova vrsta kriminalnih aktivnosti. Kada govorimo o borbi protiv dječije pornografije, uočeni su određeni nedostaci koji se prije svega odnose na neusklađena zakonska rješenja i prakse. Takođe, primijećen je veliki nedostatak odgovarajućih stručnih i tehničkih kapaciteta za uspješno suprostavljanje ovom obliku kriminalne djelatnosti.

Međutim, i pored toga što je obaveza svake države članice Vijeća Evrope i potpisnice ove Konvencije, da usvoji zakonske i druge mjere potrebne kako bi se u unutrašnjem zakonodavstvu kaznenopravno sankcionirao namjerno neovlašteni čin, definisan u članu 9. stav 1. tačka a), b),c) i e.), i stav 2. tačka a., b., c, i stav 3. i 4. istog člana, to nije u potpunosti implementirano u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Naime, ovo krivično djelo je definisano u krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta, dok u krivičnom zakonu na državnom nivou nije propisano. Prema odredbi čl. 211. KZ FBiH i čl. 208. KZ BD definicija ovog krivičnog djela, koje nosi naziv „Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije“, glasi: „Tko dijete ili maloljetnika snimi radi izrade fotografija, audio-vizuelnog materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja, ili posjeduje ili uvozi ili prodaje ili rasparčava ili prikazuje takav materijal, ili te osobe navode na sudjelovanje u pornografsoj predstavi“. Dakle, obilježje ovog krivičnog djela predstavlja i samo posjedovanje predmeta pornografskog sadržaja, kako je to definisano i u Konvenciji o kompjuterskom kriminalu, čime je usklađeno sa članom 9. stav 1. tačka e), gdje je navedeno „posjedovanje dječije pornografije u računalskom sustavu ili na mediju za pohranu računarskih podataka“.

Međutim, prema definiciji istog krivičnog djela koje je definisano u članu 200. KZ RS, samo posjedovanje predmeta pornografskog sadržaja, odnosno dječije pornografije nije propisano kao radnja ovog krivičnog djela. Prema tome, u smislu ove definicije

krivičnog djela, nije dovoljno samo posjedovanje predmeta koji predstavljaju dječiju pornografiju, a što se vidi iz definicije ovog krivičnog djela, koje glasi: „Ko nudi, distribuira, prikaže, ili javnim izlaganjem ili na drugi način učini dostupnim spise, slike, audio-vizuelne ili druge predmete koji predstavljaju dječiju pornografiju ili ko takve materijale radi toga proizvodi, nabavlja ili drži ili ko prikaže dječiju pornografsku predstavu“. Takođe u ovoj odredbi uveden je i stav 2. kao kvalifikatoran oblik ovog krivičnog djela: „Ako je djelo iz st. 1. izvršeno prema licu mlađem od 16 godina, učinilac će se kazniti zatvorom do 3 godine“. Isto tako, uveden je i stav 3. koji glasi: „Ako su djela iz prethodnog stava izvršena preko sredstava javnog informisanja ili putem interneta, učinilac će se kazniti zatvorom od 6 mjeseci do 5 godina“. U ovoj odredbi pod stavom 4. dato je objašnjenje dječije pornografije koji glasi: „Pod pojmom dječije pornografije u smislu ove odredbe podrazumijeva se pornografski materijal koji vizuelno prikazuje:

a) dijete ili maloljetno lice koje je učesnik evidentnog seksualnog ponašanja i

b) realistične slike koje prikazuju dijete ili maloljetno lice koje učestvuje u evidentnom seksualnom ponašanju.

Stavovi pod 2., 3. i 4. nisu uvedeni u KZ FBiH i u KZ BD.

Navedeni primjeri dovoljno ukazuju na potrebu usklađivanja definicije ovog krivičnog djela sa međunarodnim standardima, odnosno potrebu harmonizacije krivičnog zakonodavstva u pogledu definicije krivičnog djela i propisanih krivično-pravnih sankcija.

Krivična djela koja se vežu za trgovinu ljudima imaju obilježja organizovanog kriminala. To se odnosi i na sve učestaliju pojavu krivičnih djela širenja dječije pornografije putem Interneta. Ova krivična djela teško se otkrivaju usljed korištenja savremene tehnologije koja olakšava kriminalne aktivnosti počinitelaca, te sve perfidnijih metoda izvršenja ove vrste krivičnih djela. Uz sve to, radnje izvršenja ovih krivičnih djela protežu se preko granica, tako da poprimaju obilježja transnacionalnog organizovanog kriminala, što u procesu otkrivanja krivičnih djela zahtjeva uspostavljanje prekogranične saradnje, koja se mora odvijati u skladu sa konvencijama, protokolima i ugovorima o saradnji, koje je potpisala i ratifikovala BiH.

Konvencija Vijeća Evrope o pružanju pravne pomoći sa Drugim dodatnim Protokolom daje osnovu da se i u tom pogledu domaće

zakonodavstvo uskladi sa međunarodnim standardima i obezbijedi efikasnija i djelotvornija prekogranična saradnja.

Takođe, u krivičnim postupcima koji se odnose na krivična djela trgovine ljudima, a u kojima su najčešće žrtve žene i djeca, uočeno je da procedura ispitivanja, posebno djece, nije prilagođena psihičkim potrebama žrtve, uzrastu djeteta i njegovom psiho-fizičkom razvoju, tako da skoro i nema razlike u pogledu saslušanja djeteta kao svjedoka od saslušanja punoljetnih osoba, a često se zanemari i obavezno prisustvo roditelja, odnosno organa starateljstva.

Međunarodi standardi upućuju da slučajevi vezani za krivična djela trgovine ljudima trebaju imati prioritet, efikasne i djelotvorne procedure, a postupci u kojima se razmatraju prava i interesi djeteta smatraju se hitnim, što nažalost u praksi nije uvijek slučaj, tako da postupci na sudu dugo traju, čime gube efikasnost i djelotvornost u postupanju i zaštiti prava i interesa djeteta.

S obzirom da sva djeca imaju pravo na specijalni tretman i zaštitu, u krivičnim postupcima u kojim se djeca pojavljuju kao svjedoci ili oštećeni, potrebno je uložiti napore da im se obezbijedi smještaj na sigurno mjesto, osigura pravo na povjerljivost i diskreciju, da se o svemu informišu uz pravilnu procjenu svakog pojedinačnog slučaja i pronalaženja i primjene trajnog rješenja, a uz sve to važno je da se poštuje i mišljenje djeteta.

Nerijetko se u krivičnim postupcima koji se vode protiv počinioca krivičnog djela koje se veže za trgovinu ljudima, posebno ženama i djecom, zaboravlja osnovno pravilo da se prema žrtvama - djeci, mora postupati kao prema žrtvama teškog krivičnog djela i da u neadekvatnom pristupu i tretmanu ne smiju postati žrtve kriminalističkih službi. Briga za žrtvu - dijete u pravilu je kontinuirana i počinje od samog početka procedure identifikacije djeteta žrtve trgovine, tokom vođenja krivičnog postupka, nakon okončanja krivičnog postupka, sve dok se definitivno ne riješi status djeteta žrtve trgovine ili drugog krivičnog djela u kojem dijete ima status žrtve.

I u pogledu ove zakonske obaveze prijavljivanja krivičnih djela koja se vežu za trgovinu ljudima, posebno djece, primjećeno je da u praksi postoje problemi u identifikaciji krivičnih djela i njihovih

počinilaca, a takođe i pogrešan pristup identifikaciji djece žrtava trgovine ljudima i drugih seksualnih delikata.

Navedimo i to da je procesnim krivičnim zakonima, kada su u pitanju djeca, za sve službene i odgovorne osobe u svim organima vlasti, javnim preduzećima i ustanovama i drugim pravnim licima predviđena obaveza prijavljivanja krivičnih djela o kojima su obavješteni ili za koja saznaju na neki drugi način.

Imajući u vidu različitost zakonskih rješenja i postupanja u slučajevima trgovine ljudima, a sve u cilju uspostave efikasnije i djelotvornije borbe protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava trgovine ljudima, ICMPD je realizovao „Program podrške razvoja Međunarodnih mehanizama upućivanja (Transnacionalni referalni mehanizam - TRM), za žrtve trgovine u jugoistočnoj Evropi. Transnacionalni referalni mehanizam monitoringa i evaluacije koji je razvio ICMPD predstavlja alat koji će pomoći nadgledanju sprovođenja međunarodnih standarda u praksi u slučajevima trgovine ljudima. Alat za monitoring prati strukturu Smjernica i cilj mu je da obezbjedi konkretne rezultate, te ostvari napredak po pitanju da li su odgovarajući postupci pomoći doveli do očekivanih rezultata. Uz to, očekuje se da će ovaj alat doprinijeti boljoj saradnji i koordinaciji aktivnosti na polju borbe protiv trgovine ljudima svih aktera koji će primjenjivati procedure koje su sadržane u TRM smjernicama, i koje će se primjenjivati u nacionalnim referalnim mehanizmima (NRM).

Svrha kažnjavanja može se postići samo onda kada se uz krivično pravnu sankciju predviđenu zakonom, počiniocu krivičnog djela izrekne mjera sigurnosti oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom i počinilac obaveže da naknadi štetu žrtvi krivičnog djela trgovine ljudima. I u tom pogledu domaće zakonodavstvo bi morali uskladiti sa međunarodnim standardima.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciji Vijeća Evrope o naknadi štete žrtvama krivičnih djela. Međutim, i pored toga što je u što je u krivične zakone koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovine ugrađena odredba kojom se daje mogućnost da oštećeni u krivičnom postupku ostvare pravo na naknadu štete koja im je pričinjena krivičnim djelom, u praksi su rijetki slučajevi da oštećeni/ žrtva krivičnog djela trgovine ljudima u krivičnom postupku ostvari pravo na naknadu štete, već se najčešće upućuju na građansku parnicu, koje dugo traju i nisu

djelotvorne. Imamo slučaj u praksi gdje je krivični postupak za krivično djelo trgovine ljudima pravomoćno presuđen prije tri godine, a prijedlog oštećene za naknadu štete, koji sud nije riješio u krivičnom postupku, a predmet upućen na građansku parnicu još uvijek nije okončan.

Značajno je navesti da je 30. oktobra 2007. godine, Bosna i Hercegovina ratifikovala Konvenciju Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, koja ima za cilj „spriječiti i boriti se protiv trgovine ljudima, garantujući jednakost spolova, zaštititi ljudska prava žrtava trgovine, osmisliti sveobuhvatan okvir zaštite i pomoći žrtvama i svjedocima, garantujući jednakost spolova i osigurati učinkovite istrage i gonjenja i unaprijediti međunarodnu saradnju u oblasti trgovine ljudima“. Ova Konvencija uspostavlja poseban mehanizam pomoći koji će pratiti da li se provode navedene odredbe.

U skladu sa navedenim preporukama izvršene su izmjene i dopune krivičnog djela trgovine ljudima, koje je definisano u članu 186. Krivičnog zakona BiH, koji se trenutno nalazi u parlamentarnoj proceduri usvajanja. Bosna i Hercegovina bi na ovaj način izvršila svoju obavezu provedbe navedene Konvencije, u pogledu usklađivanja definicije krivičnog djela trgovine ljudima sa međunarodnim standardima koje su usvojile države članice Vijeća Evrope i druge potpisnice ove Konvencije. Međutim, mehanizme za sprovedbu zakona u praksi potrebno je da obezbijedi država, posebno kada je u pitanju zaštita žrtava trgovine ljudima, a naročito djece.

Prof. dr Borislav Petrović,
Dekan Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu

EDUKACIJA PRAVOSUDNIH ORGANA ZA USPJEŠNO SUPROTSTAVLJANJE ORGANIZIRANOM KRIMINALU

Uvod

U ovom kraćem radu, daćemo kraći osvrt na pravno obrazovanje u Bosni i Hercegovini, bez pretenzija da je to cjelovit prikaz obrazovanja pravnika kako u kvalitativnom, tako i kvantitativnom smislu. Naravno, cilj nam je ukazati na nedostatke, ali i neke pozitivne karakteristike pravnog studija u našoj zemlji, pogotovo osposobljenošću svršenog pravnika ili, pak, magistra ili specijaliste da se uključe u odgovarajuće organe ili subjekte koji se bave sprečavanjem i suzbijanjem organiziranog kriminala.

Dodiplomska naobrazba

Temelj pravne naobrazbe, odnosno osposobljavanja pravnika je svakako pravni studij. Upravo taj pravni studij u našoj zemlji se nalazi u svojevrsnoj tranziciji, tj. na prijelazu iz tradicionalnog u tzv. bolonjski proces. Bez obzira na dugogodišnje pripreme (bolje reći nagovještaje), teško nam je uočiti najavljivane prednosti bolonjskog procesa. Pri tome treba istaći da ni zemlje koje imaju stabilan ustavno-pravni ustroj (kao npr. Austrija) nisu „s oduševljenjem“ prihvatile novi sistem pravnog studija. Kako ranije tako se i sada može reći da bolonjski proces ima nekih prednosti, ali je istovremeno teško reći da je on općeprimjenjiv na sve vrste dodiplomskog studija. Naime, ukoliko usporedimo dosadašnja iskustva (ma kakva ona bila) čini nam se da je jedna od ključnih karakteristika tog procesa kompatibilnost studija u različitim državama. U akademskom smislu ta kompatibilnost je temelj za tzv. „protok“ studenata, tj. mogućnost da student različite godine studija, ili čak

semestre studira u različitim zemljama prikupljajući potreban broj poena, odnosno ECTS kredita na putu do stjecanja diplome. Bez upuštanja u detaljnija razmatranja, nameće se zaključak da ta kompatibilnost izostaje ukoliko nije riječ o istovrsnosti određenog studijskog programa. Mišljenja smo da je teško postići istovrsnost na planu studija društvenih nauka, pogotovo prava, jer se pravni sistemi u većoj ili manjoj mjeri razlikuju u različitim državama. U nekim državama su čak i neusporedivi.

U tom smislu, mišljenja smo da su tehničke i prirodne nauke pogodnije za bolonjski proces, jer je u tim studijima kompatibilnost zastupljena u punoj mjeri.

Ako prethodna razmišljanja dovedemo u vezu sa stanjem u Bosni i Hercegovini, onda imamo prilično šaroliku (bolje reći sumornu) situaciju. Kao što je poznato pravni studij se odvija na državnim i privatnim pravnim fakultetima, odnosno univerzitetima. Ako pođemo od potrebnih elemenata koje predviđa bolonjski proces studija (a isto je i sa dosadašnjim tradicionalnim načinom studiranja), onda ćemo vidjeti da su tri kriterija neophodna da bi uopće mogao egzistirati jedan pravni (ali i bilo koji drugi) fakultet, a to su prostor, kadrovi i financije. I bez istraživačkih pokazatelja, usuđujemo se ustvrditi da ova tri kriterija ispunjava mali broj pravnih fakulteta, kako državnih tako i privatnih. Od državnih – osim Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjaluci i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, mišljenja smo da ostali (a ima ih pet !?!) ne ispunjavaju pomenute kriterije. Koliko nam je poznato od privatnih pravnih fakulteta ni jedan ne ispunjava sve pomenute kriterije (barem u vrijeme nastajanja ovog rada u 2009 godini).

Također, koliko nam je poznato, svi fakulteti imaju uredna odobrenja za osnivanje i rad, dobijena od nadležnih državnih tijela!!!

Zar je ovome potreban bilo kakav (znanstveni) komentar?!

Kada govorimo o nastavnim programima, tj. onom dijelu koji se odnosi na kaznenopravnu oblast, onda nema previše razloga za optimizam. Naime, do skora se ta oblast tradicionalno sastojala iz dva predmeta: kazneno pravo i kazneno procesno pravo; ponekad i ponegdje kriminologija (uglavnom kao izborni predmet). Upravo na tom planu tzv. bolonjski proces je donio neke pozitivne pomake. Oni se ogledaju u uvođenju novih disciplina kao što su kriminalistika, međunarodno

kazneno pravo, penologija, organizirani kriminal i narkokriminal. Na žalost ovi novi predmeti nisu uvedeni na svim pravnim fakultetima. Ipak, ovim, nazovimo ga novim trendom, kaznenopravni aspekt pravnog studija je znatno osavremenjen. Ovim je mladim pravnicima pružena prilika za stjecanje novih teorijskih znanja kako bi nakon diplomiranja bili u prilici da se i sami nastave usavršavati za veoma zahtjevne poslove otkrivanja, istraživanja i dokazivanja kriminala, pogotovo onog organiziranog.

Na drugoj strani zakona, tj. u podzemlju, imamo sasvim drugačiju situaciju. Naime, nositelji organiziranog kriminala, tj. organizirane kriminalne skupine, a pogotovo kriminalne organizacije imaju nepisane, ali vrlo precizne i stroge kriterije „svoje“ djelatnosti. Oni se trude da svoju osposobljenost dovedu na najvišu razinu, svjesni da samo tako mogu efikasno činiti teška krivična djela. Pri tome, bitno im je da ostavljaju što manje tragova koji bi pravosudnim organima mogli poslužiti kao dokazi o njihovoj kriminalnoj djelatnosti. Kod njih je kompatibilnost kriminalne metodologije dovedena gotovo do savršenstva, pa je „protok“ kriminalnih „kadrova“ apsolutno neupitan. U takvom kriminalnom sistemu gubitak jedne osobe (ubojstvo u kriminalnim transakcijama ili obračun sa nositeljima zakona) se lako nadomjesti drugom, pa makar se radilo i o osobi visokorangiranoj u rukovodstvu kriminalne organizacije. Ovdje treba napomenuti da pod osposobljenošću podrazumijevamo i materijalno-tehnička sredstva (automobili, tehnička sredstva, oružje, oruđe...) koja su dostupna zahvaljujući ilegalno stečenim velikim sumama novca.

U aktualnoj društvenoj situaciji nije uopće primjereno tražiti omjer snaga organiziranog podzemlja i pravosudnih organa.

Poslijediplomska naobrazba

Poslijediplomska naobrazba je, kao i dodiplomska, u tranzicijskoj fazi. Poznato je da je raniji tradicionalni studij prava trajao četiri godine a poslijediplomski dvije, dok doktorski studij nije postojao jer se nakon sticanja titule magistra pravnih nauka mogla prijaviti tema doktorske disertacije. Danas, sukladno principima tzv. bolonjskog procesa, sve visokoškolske ustanove su bile obavezne da se opredijele za jedan od tri ponuđena modela studija, što je i učinjeno. Tako su fakulteti birali između: (3+2+3) ili (4+1+3) ili (5+3). Pravni fakulteti u Bosni i Hercegovini su se opredijelili za model 4+1+3, što bi značilo četiri

godine Prvog ciklusa (adekvatno ranijem dodiplomskom studiju), jedna godina Drugog ciklusa i tri godine Doktorskog studija.

U ranijem, tradicionalnom modelu poslijediplomskog studija krivičnopravna oblast je uglavnom obuhvaćala krivično materijalno pravo, krivično procesno pravo, međunarodno krivično pravo, kriminologiju, penologiju i kriminalistiku. U zavisnosti od koncepcije na pojedinim fakultetima, ponekad je izučavana sama znanstvena disciplina, a ponekad odabrana poglavlja određene discipline, odnosno nastavnog predmeta. Iskustva pokazuju da je takva poslijediplomska metodologija omogućavala magistrantima stjecanje relativno zavidnih znanja.

Iskustva novog modela još su nepoznata, jer je upravo u tijeku drugi ciklus studija koji je koncipiran na bazi dva semestra. Ono što se može reći jeste da je ovaj model studija sa mnogo manjim fondom časova, pa je logično da će biti moguće prezentirati manji fond nastave. Naravno, to ne znači da će po automatizmu i materija biti kvalitativno „siromašnija“! Ipak, valja sačekati okončanje ovog ciklusa studija pa onda davati ocjene o njegovoj validnosti.

Specijalistička naobrazba

Pod specijalističkom naobrazbom podrazumijevamo specijalističke poslijediplomske studije koji su uobičajeno trajali dva semestra i tretirali su jednu znanstvenu oblast, npr. Organizirani kriminal. To je bila prilika da se detaljno obradi određena problematika čime je studentima pružena mogućnost za stjecanje inter-ili-multicisciplinarnih znanstvenih i stručnih znanja.

Također, pod specijalističkom naobrazbom podrazumijevamo i stručne kurseve koji traju nekoliko mjeseci, ali su fokusirani na određenu kriminalnu problematiku, a održavaju se kako pod okriljem fakulteta tako i drugih institucija kao što su sudovi, tužiteljstva i policijske agencija.

Najzad, kao veoma respektabilan vid specijalističkog obrazovanja pravnika jeste i djelatnost Centra za edukaciju sudija i tužitelja. U Bosni i Hercegovini postoje dva entitetska centra, u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj. Uvidom u plan i program rada ovih centara nedvojbeno se stiče utisak da je obrazovanju pravosudnih kadrova poklonjena maksimalna pažnja. Mišljenja smo da se efikasnost

ovih Centara može sagledati i kroz mnogobrojne seminare u našoj državi na kojima su tretirane aktuelne teme.

Zaključak

Iz ovog kratkog osvrta moguće je u manjoj mjeri steći impresiju o temeljima obrazovanja pravnika za sprječavanje i suzbijanje kriminala uopće, pogotovo onog organiziranog. Kako ovdje nije bilo govora o detaljima, jasno je da nije moguće izvlačiti detaljnije zaključke o tretiranoj problematici. Međutim, ono što nam se čini nedvojbenim, jeste organizacija i funkcioniranje univerzitetskog obrazovanja koje u cjelosti ne daje praviše razloga za optimizam. Ne potcjenjujući uopće snagu privatnih pravnih fakulteta ne možemo a da ne izrazimo svoj skepticizam glede kvalitetnog obrazovanja pravnika uopće, a kamoli specijaliziranog osposobljavanja za suprotstavljanje najtežim izazovima današnjice.

Monika Mijić,
zastupnica Vijeća ministara BiH
pred Europskim sudom za ljudska prava

BOSNA I HERCEGOVINA I EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Uvod

Najznačajniji i najefikasniji instrumenti zaštite ljudskih prava u Europi nastali su u okviru međunarodne organizacije Vijeća Europe sa sjedištem u Strasbourgu.

Bosna i Hercegovina je postala članica Vijeća Europe 24.04.2002. godine i ratificirala je Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu Konvencija) 12.07.2002. godine. Ratifikacijom Konvencije Bosna i Hercegovina je prihvatila nadležnost Europskog suda za ljudska prava da odlučuje o aplikacijama/zahtjevima bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije, skupine pojedinaca ili druge države članice koji tvrde da su žrtve povrede prava utvrđenih u Konvenciji što ih je počinila Bosna i Hercegovina.

Iako je obveza poštivanja prava i sloboda garantiranih Konvencijom i njenim protokolima u Bosni i Hercegovini nastala već stupanjem na snagu Ustava Bosne i Hercegovine dana 14.12.1995. godine koji u članu II proglašava Konvenciju izravno primjenjivom u Bosni i Hercegovini, dajući joj prioritet nad svim ostalim zakonima, tek ratificiranjem Konvencije kao međunarodnog ugovora poštivanje prava i sloboda iz Konvencije i dodatnih protokola u Bosni i Hercegovini postalo je predmet kontrole od strane Europskog suda za ljudska prava.

Ratifikacijom Konvencije Bosna i Hercegovina se obvezala i da će se podvrgnuti konačnoj presudi Europskog suda za ljudska prava u svakom sporu u kojem sudjeluje kao stranka.

Predmeti u kojima je Bosna i Hercegovina stranka pred Sudom

Prema podacima Europskog suda za ljudska prava, pred tim Sudom je tijekom 2003. godine podneseno 94. aplikacije/predstavke protiv Bosne i Hercegovine, tijekom 2004. godine 221. aplikacija, tijekom 2005. godine 212. aplikacija, tijekom 2006. godine 231. aplikacija, tijekom 2007. godine oko 695 aplikacija, te tijekom 2008. godine oko 1000 aplikacija. Prema ovim podacima, evidentno je da se broj aplikacija podnesenih protiv Bosne i Hercegovine konstantno povećava, a broj aplikacija registriranih pred Sudom u 2008. godini se gotovo udvostručio. Pred Sudom se trenutno vodi oko 1850 postupaka protiv Bosne i Hercegovine, s tim da se oko 1100 aplikacija odnosi na problem stare devizne štednje.

Prvi predmet protiv Bosne i Hercegovine pred Sudom je predmet **Jeličić protiv BIH**, koji je Bosni i Hercegovini dostavljen na zastupanje u kolovozu 2004. godine. U ovom predmetu aplikantica se žalila zbog povrede čl.6. Konvencije koja se sastoji u neizvršenju pravomoćne sudske odluke kojom je aplikantici dosuđen iznos stare devizne štednje i povrede čl.1. Protokola 1. uz Konvenciju koja se sastoji u nemogućnosti raspolaganja starom deviznom štednjom. Aplikantica se prije obraćanja Sudu, žalila bivšem Domu za ljudska prava koji je utvrdio da je Republika Srpska povrijedila njeno pravo na pristup sudu i pravo na mirno uživanje imovine zato što nije izvršila presudu donesenu u korist aplikantice.

U svojoj Odluci o dopuštenosti aplikacije u ovom predmetu (15.11.2005), Sud je zaključio da je Dom za ljudska prava domaće tijelo, te da podnošenje žalbe Domu za ljudska prava zadovoljava uvjet prethodnog iscrpljivanja domaćih pravnih lijekova. Sud je također zaključio da je aplikacija dopuštena, s obzirom da je aplikantica prethodno iskoristila domaće pravne lijekove. Da je Sud odlučio drugačije, odnosno da je zauzeo stav da je Dom za ljudska prava međunarodno tijelo, pojedinci koji se obraćali Domu za ljudska prava za zaštitu svojih prava ne bi se mogli žaliti i Sudu u Strasbourgu zbog

iste povrede, jer je predmet već bio razmatran od strane međunarodnog tijela.

Presuda u ovom predmetu je ujedno i prva presuda protiv Bosne i Hercegovine, a donesena je 31.10.2006. godine. U ovoj presudi Sud je utvrdio da je Bosna i Hercegovina povrijedila pravo na pristup sudu i pravo na mirno uživanje imovine zato što nije izvršila presudu domaćeg suda. Sud je zaključio i da nije bilo opravdano uplitati se u izvršenje presude Zakonom o izmirenju obveza po osnovu računa stare devizne štednje, koji je predviđao da izvršenje sudskih presuda također podliježe procesu verifikacije tražbina stare devizne štednje.

Pored presude u slučaju Jeličić, donesene su još tri presude protiv Bosne i Hercegovine zbog neizvršenja presuda domaćih sudova koje se odnose na staru deviznu štednju.

Aplikacije koje su do sada dostavljene Uredu zastupnika Vijeća ministara u najvećoj mjeri se odnose na problem stare devizne štednje, neizvršenje presuda domaćih sudova koje se odnose na ratnu štetu i staru deviznu štednju, zakonitost zatvaranja i uvjete smještaja neuračunljivih počinitelja kaznenih djela, nestale osobe, povrat vojnih stanova, te na diskriminaciju zbog nemogućnosti kandidiranja za člana Predsjedništva BIH i za zastupnika u Dom naroda Parlamenta BIH.

Odluke i presude Suda u odnosu na Bosnu i Hercegovinu

U periodu od kolovoza 2004. godine, kada je prva aplikacija dostavljena Bosni i Hercegovini, Sud je u odnosu na Bosnu i Hercegovinu donio ukupno dvanaest (12) Odluka i osam (9) Presuda. Većinom odluka Sud je proglasio aplikacije podnesene protiv Bosne i Hercegovine nedopuštenima. Među značajnijim odlukama suda kojom su aplikacije odbačene su one donesene u predmetu Dušan Berić i 25 drugih protiv BIH i u predmetu Boumediene i 5 drugih protiv BIH (tzv. Alžirska grupa).

U svih devet presuda do sada donesenih protiv Bosne i Hercegovine, Sud je ustanovio da je Bosna i Hercegovina prekršila prava aplikantata. Na osnovu ovih presuda aplikantima je do sada isplaćen ukupan iznos od oko 2.236.000,00 KM.

Znakovit je podatak da je najveći broj presuda donesenih protiv Bosne i Hercegovine, šest od devet presuda, upravo rezultat neizvršenja presuda domaćih sudova.

Poštivanje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini je, ako se uzme u obzir period od dostavljanja prve aplikacije protiv Bosne i Hercegovine, već gotovo pet godina predmet kontrole Europskog suda za ljudska prava.

Kako je naprijed navedeno, u tom periodu je Sud donio devet presuda u kojima je našao da je Bosna i Hercegovina povrijedila prava u vezi kojih su se pojedinci žalili. Svaka presuda Suda donesena protiv Bosne i Hercegovine u suštini je donesena u korist svih njenih građana, jer ista za sobom povlači izmjene zakona i postojeće prakse domaćih tijela u svrhu poboljšanja poštivanja ljudskih prava. Presuda Suda je uputa Bosni i Hercegovini o postojanju problema i snažan pokretač promjena na domaćem nivou u cilju otklanjanja postojećih povreda prava i sprečavanja nastanka novih.

Međutim, imajući u vidu supsidijarnu ulogu Suda u zaštiti ljudskih prava u odnosu na obvezu država članica da u okviru svoje jurisdikcije svim osobama osiguraju uživanje prava iz Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i dodatnih Protokola, dužnost je svih institucija vlasti u Bosni i Hercegovini da u okviru obavljanja poslova iz svoje nadležnosti ostvare najviši nivo poštivanja ljudskih prava, kao i da ažurno otklanjaju povrede prava utvrđene u odlukama domaćih sudova, prvenstveno radi dobrobiti građana, ali i radi smanjenja predmeta pred Sudom u Strasbourgu, izbjegavanja presuda koje na međunarodnoj razini potvrđuju povrede prava u Bosni i Hercegovini, kao i radi izbjegavanja značajnih financijskih izdataka usljed isplata dosuđenih pravičnih naknada zbog utvrđenih povreda prava.

Dušica Milosavljević,
pravni analitičar VSTV-a BiH

INFORMATIZACIJA PRAVOSUDA

Kratak pregled ostvarenih rezultata u periodu 2004. - 2009.¹

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine (VSTVBiH) ima vodeću ulogu u procesu informatizacije pravosudnih institucija. Informatizacija pravosuđa obuhvata sve aspekte sistemskog uvođenja informaciono-komunikacione tehnologije (IKT), uključujući opremanje sudova i tužilaštava modernom informatičkom opremom, uspostavljanje mreža lokalnog područja (LAN) i mreže širokog područja (WAN), uspostavu sistema elektronske pošte za pravosudne institucije, razvoj sistema za automatsko upravljanje predmetima (CMS i TCMS), razvoj i uspostavu *web* portala i informatičku edukaciju zaposlenih u sudovima i tužilaštvima.

Cilj informatizacije pravosuđa je povećati efikasnost, efektivnost i transparentnost sudova i tužilaštava.

Sve ove aktivnosti VSTVBiH provodi uz podršku donatora.

Potpuna informatizacija pravosudnog sistema ne samo da će omogućiti automatizaciju sudova i tužilaštava, već će omogućiti svim korisnicima sudova da imaju direktan pristup relevantnim informacijama, dokumentima i uslugama koje obezbjeđuju sudovi i tužilaštva preko Interneta.

Glavne komponente Projekta informatizacije pravosuđa:

- Razvoj i održavanje IKT infrastrukture
- Razvoj infrastrukture za obradu i pohranu podataka
- Uspostava mreža lokalnog područja (LAN)
- Uspostava državne mreže širokog područja (WAN)
- Razvoj sistema za automatsko upravljanje predmetima (CMS i TCMS)
- Uspostava sistema elektronskog komuniciranja
- Uspostava Centra za sudsku dokumentaciju
- Razvoj pravosudnog *web* portala
- Informatička edukacija

¹ Rad IKT Odjela VSTV-a na Konferenciji prezentirala Dušica Milosavljević, pravni analitičar VSTV-a

VSTV BiH je već u septembru 2004. godine konstatirao da manuelni način rada u pravosudnim institucijama umnogome smanjuje efikasnost pravosuđa. Kako se to negativno odražava na dužinu trajanja postupka, zaključeno je da daljni pokušaji unapređivanja manualnog načina rada ne mogu dovesti do značajnijih poboljšanja, te da takav način rada ne može odgovoriti aktuelnim zahtjevima društva.

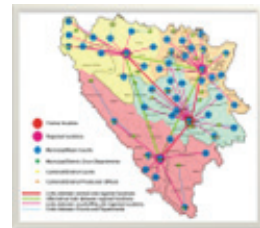
IKT infrastruktura

Nakon što je izrađena Strategija razvoja informaciono-komunikacione tehnologije u sudovima i tužilaštvima, prva aktivnost je bila opremanje pravosudnih institucija modernom informatičkom opremom. Zahvaljujući finansijskoj podršci međunarodnih donatora, VSTVBiH je od 2004. godine do danas u sudove i tužilaštva postepeno instalirao 4.770 računara, 250 servera, preko 2.000 printera i preko 120 sistema za audio snimanje suđenja.

U toku 2005. godine, VSTVBiH je počeo sa aktivnostima vezanim za uspostavu mreža lokalnog područja (LAN) koje su omogućile jednostavnu i bržu komunikaciju i razmjenu dokumenata između uposlenika unutar suda, kao i korištenje svih raspoloživih resursa računarske mreže.

Kako to nije bilo dovoljno za ozbiljniji razvoj informacionog sistema, bilo je potrebno povezati sve sudove i tužilaštva u jednu mrežu - mrežu širokog područja (WAN). Postepena uspostava WAN-a za sudove i tužilaštva omogućila je bržu i pouzdaniju razmjenu različitih vrsta informacija, kao i korištenje zajedničkih softverskih aplikacija i baza podataka svim institucijama priključenim na ovu mrežu.

Za povezivanje sudova i tužilaštava u BiH kroz jedinstvenu WAN mrežu koristi se bežična mreža za sinhronizirani prenos digitalne hijerarhije visoke brzine (SDH sistem). U toku 2007. godine završeno je uspostavljanje WAN mreže i time su sve pravosudne institucije u BiH povezane brzim WAN vezama, kako međusobno, tako i sa VSTVBiH. Osim pravosudnih institucija korisnici WAN mreže su: Agencija za identifikacione dokumente, evidenciju i

razmjenu podataka; Ministarstvo sigurnosti BiH; Državna agencija za istrage i zaštitu; Granična policija; ministarstva unutrašnjih poslova BiH, FBiH i RS; kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova; Policija Brčko Distrikta BiH i Centralna izborna komisija.

Infrastruktura za obradu i pohranu podataka

Pravosudni informacijski sistem zahtijeva izgradnju sofisticirane infrastrukture za obradu i pohranu podataka. Kako se obrađuje i pohranjuje velika količina podataka, ova infrastruktura mora biti pouzdana, stalno dostupna, nadograđiva i lako upravljiva. Ova infrastruktura se koristi za nesmetano i pouzdano funkcioniranje baze podataka sistema za automatsko upravljanje predmetima (CMS), baze podataka Centra za sudsku dokumentaciju, *e-mail* sistema za potrebe sudova i tužilaštava, *web* portala pravosuđa i ostalih elektronskih registara i servisa.

2005. godina

Završen program IKT obuke za 2.000 korisnika u sudovima i tužilaštvima

2006. godina

Mreže lokalnog područja postale funkcionalne u svim pravosudnim institucijama u BiH

2007. godina

Mreža širokog područja (WAN) postala funkcionalna

2008. godina

Uspostavljen Centar za sudsku dokumentaciju

2009. godina

CMS implementiran u svim sudovima i tužilaštvima BiH, osim Suda BiH i Tužilaštva BiH

Sudovi i tužilaštva su uključeni u jedinstveni sistem elektronske pošte za pravosudne institucije. Do kraja oktobra 2009. godine ovaj sistem je imao 4.165 korisnika. Sistem se koristi za razmjenu informacija i komunikaciju između sudija, tužilaca i administrativnog osoblja unutar suda, odnosno tužilaštva, između različitih sudova i tužilaštava, te sa VSTVBiH. Putem ovog sistema olakšana je komunikacija sa ostatkom profesionalne zajednice, institucijama zakonodavne i izvršne vlasti, međunarodnim organizacijama i građanima, te je postignuta značajna

ušteta troškova koji nastaju korištenjem faks uređaja i klasičnih poštanskih usluga.

Razvoj sistema za automatsko upravljanje predmetima u sudovima (CMS)

Sistem za automatsko upravljanje predmetima (*Case Management System – CMS*) predstavlja srce informacionog sistema pravosuđa. CMS je softver koji omogućava praćenje i upravljanje sudskim predmetima od trenutka predaje inicijalnog akta, pa kroz cijeli „život“ predmeta do njegovog rješenja. Njegova glavna svrha je automatizacija i standardizacija radnih procesa u pravosuđu Bosne i Hercegovine. CMS je razvijen na *Oracle* platformi i funkcioniše na principu centraliziranog čuvanja i obrade podataka, dok sudovi u kojima je instaliran ovim podacima pristupaju preko mreže širokog područja (WAN).

CMS, svojom sposobnošću da registriše, procesuiraje, čuva, selektira i distribuira velike količine informacija, predstavlja alat koji daje sve željene informacije menadžmentu sudova da pravovremeno reagiraju na osnovu podataka koji su na raspolaganju u svakom trenutku. Menadžment sudova je u mogućnosti da prati i locira sve predmete u sudu, te da nadzire performanse, kako sudija tako i svih drugih zaposlenika.

CMS je omogućio objedinjavanje jedinstvenog prikupljanja informacija, te dobijanje statistički obrađenih izvještaja. Na ovaj način znatno su reducirani vrijeme (nekoliko sekundi u odnosu na nekoliko dana) i ljudski resursi potrebni za kreiranje izvještaja.

Izvještaj Evropske komisije o napretku BiH u 2009. godini

„Pozitivan razvoj predstavlja uvođenje informacione i komunikacione tehnologije u sudove i tužilaštva. Gotovo svi sudovi i nekoliko tužilaštava Bosne i Hercegovine su priključeni na mrežu koja obuhvata cijelu državu. Održane su obuke kako bi se olakšala upotreba novog računarskog programa za automatsko upravljanje predmetima (CMS) koji ova mreža podržava. Lokalna mreža je instalirana u svim sudovima i tužilaštvima. Ovo treba da doprinese daljem poboljšanju efikasnosti i transparentnosti rada sudova i tužilaštava u Bosni i Hercegovini.“

Mogućnošću da vremenski registrira sve radnje, uključujući nastale ili predate dokumente u predmetu, CMS osigurava integritet pojedinačnih predmeta. Također, kreira se historija cijelog predmeta, pomoću koje se može ustanoviti njegovo vremensko trajanje u cijelosti, kao i trajanje pojedinih radnji u predmetu.

Povezivanjem CMS-a sa registrom građana, korisnici CMS-a u sudovima i tužilaštvima imaju *online* pristup, zasnovan na jedinstvenom matičnom broju, podacima o fizičkom licu koji su pohranjeni u registru građana.

	Registriranih CMS korisnika	Registriranih predmeta u CMS
Vrhovni sudovi	104	2.541
Kantonalni sudovi	390	33.830
Okružni sudovi	200	10.517
Općinski sudovi	1.711	485.339
Osnovni sudovi	871	253.182
Sudovi Brčko Distrikta BiH	118	1.871
UKUPNO :	3.394	787.280

Kada je riječ o korisnicima sudskih usluga, uvođenje CMS-a se manifestira tako što prilikom lične predaje tužbe ili drugog inicijalnog akta, stranka automatski dobiva potvrdu o prijemu na kojoj se nalazi broj predmeta, te ime sudije koji je zadužen predmetom. Istovremeno, sudija se zadužuje da izvrši inicijalni pregled tog predmeta u roku od 48 sati. Za ove naizgled jednostavne radnje u starom načinu rada u nekim slučajevima bile su potrebne sedmice, a nije postojao način da se ovakva odugovlačenja identificiraju.

CMS je sudovima omogućio i jednostavno objavljivanje informacija o ročištima i suđenjima, kako na oglasnim pločama i prezentacijskim ekranima u sudovima, tako i na *web* stranicama sudova. Osim toga, korisnici sudskih usluga na info pultovima mogu istog trenutka dobiti informacije o željenom predmetu, bez nepotrebnog hodanja po zgradi suda i fizičkog pronalaženja predmeta.

ZAVRŠENA IMPLEMENTACIJA NOVE VERZIJE CMS-A

U augustu 2009. godine završena je nova verzija CMS-a (CMS 2009), koja je implementirana u svim sudovima u Bosni i Hercegovini (izuzev Suda BiH). Poboljšanja koja donosi CMS 2009 definirala je Radna grupa za strateško planiranje i razvoj CMS-a u skladu sa zahtjevima i potrebama krajnjih korisnika u sudovima. Ova poboljšanja nove verzije uključuju mogućnost elektronske razmjene dokumenata između sudova i tužilaštava, primjenu *barcode* tehnologije, izradu novih statističkih izvještaja zasnovanih na zahtjevima VSTVBiH i postojanje 6.000 gotovih obrazaca koji su dostupni na svim jezicima koji su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini.

Najveće povećanje efikasnosti očekuje se u saradnji tužilaštava i sudova uvođenjem elektronske razmjene dokumenata između ovih institucija. Nakon potpune implementacije zakona koji regulišu oblast elektronskog potpisa i poslovanja u Bosni i Hercegovini, korištenjem ove funkcije u CMS-u, sudovi i tužilaštva će, između ostalog, znatno reducirati troškove poštanskih usluga. Službenici tužilaštava su sada u mogućnosti uputiti relevantne dokumente određenom sudu koji se automatski registriraju kao ulazni dokumenti suda, te se šalju na dalje postupanje.

POČELA MASOVNA IMPLEMENTACIJA TCMS-A U TUŽILAŠTVIMA

U septembru 2009. godine počela je masovna implementacija Sistema za automatsko upravljanje tužilačkim predmetima (TCMS), koji je trenutno implementiran u šest tužilaštava: Tužilaštvo Posavskog kantona, Kantonalno tužilaštvo Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, Okružno tužilaštvo u Bijeljini, Okružno tužilaštvo u Trebinju, Tužilaštvo Brčko Distrikta BiH i Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona. Prema projektnim planovima predviđeno je da će TCMS do kraja 2009. godine biti implementiran u svim tužilaštvima, osim Tužilaštva BiH.

Izrada ovog softvera za potrebe tužilaštava počela je u maju 2008. godine kada je VSTVBiH osnovao Radnu grupu za pružanje stručne pomoći u izradi TCMS-a. Ova radna grupa je imala zadatak da razmotri prijedloge analitičko-dizajnerskog tima VSTVBiH koji je radio na izradi TCMS-a, procijeni opravdanost istih i oformi timove korisnika koji su zaduženi za pravljenje novih i poboljšanje postojećih funkcionalnosti.

Glavne funkcije TCMS-a

- automatsko obavještanje o događajima između vezanih predmeta u sudovima i tužilaštvima
- elektronska razmjena podataka i dokumenata između sudova i tužilaštava
- registracija pritvora/zatvora, sankcija i kazni
- praćenje izvršenja pritvora/zatvora, sankcija i kazni

Nakon što je izvršena funkcionalna i organizaciona analiza radnih procesa u tužilaštvima na svim nivoima u BiH, analitičko-dizajnerski tim VSTVBiH izradio je projektni prijedlog za TCMS, koji uključuje detaljnu specifikaciju funkcija tužilačkog softvera.

Osoblje IKT/CMS projekta izvršilo je testiranje TCMS-a na razvojnoj bazi, nakon čega se pristupilo pilot implementaciji u Kantonalnom tužilaštvu u Goraždu i u Tužilaštvu Posavskog kantona. Budući da je uvođenje TCMS-a podrazumijevalo upotrebu novih, do tada nepostojećih funkcionalnosti koje su ugrađene i u CMS 2009 softver, kao što su elektronska razmjena dokumenata između sudova i tužilaštava, primjena bar kod tehnologije, pilot implementacija TCMS-a odvijala se paralelno sa implementacijom CMS 2009 u sudovima na području Bosansko-podrinjskog i Posavskog kantona.

ONLINE PRISTUP SUDSKIM PREDMETIMA

U toku prošle godine VSTVBiH je počeo razvoj funkcionalnosti koja će advokatima i građanima omogućiti *online* pristup i pregled predmeta registriranih u CMS-u putem Interneta. Stranke i advokati će moći ostvariti pregled podataka o sudskom predmetu nakon uspješne provjere identiteta na *web* stranici suda u kojem se rješava određeni predmet, odnosno nakon uspješne provjere identiteta na *web* portalu www.pravosudje.ba.

Provjera identiteta će biti moguća na dva načina:

- 1) korištenjem kombinacije broja predmeta u CMS-u (*Case Code Number CCN*) i *web* pristupnog koda predmeta (*Web Access Case Code WACC*) ili
- 2) korištenjem *web* korisničkog računa (*Web Account WA*).

DONATORI VSTV BiH

VSTV BiH je od septembra 2004. godine, uz finansijsku podršku donatora, realizirao veliki broj aktivnosti u domenu informatizacije pravosuđa. Ovom prilikom želimo istaći finansijski angažman Evropske komisije, vlada Kraljevine Švedske, Norveške i Nizozemske i Španske agencije za međunarodnu saradnju.

Evropska komisija

Evropska komisija je u okviru projekta CARDS 2004 i CARDS 2005 od 1. januara 2005. godine do 31. januara 2008. godine pružila VSTVBiH finansijsku podršku u iznosu od 4,940.000 eura za realizaciju IKT projekta, Projekta reforme sudova za prekršaje, Projekta podrške tužilaštvima i Projekta podrške edukaciji sudija.

Vlada Kraljevine Švedske

S ciljem implementacije IKT/CMS projekta, Vlada Kraljevine Švedske pružila je finansijsku podršku u iznosu od 3,000.570 eura za period od januara 2008. godine do decembra 2010. godine.

Vlada Kraljevine Norveške

Kraljevina Norveška od 2005. godine pruža podršku budžetu VSTVBiH, što uključuje nabavku opreme i materijala neophodnih za njegov nesmetan rad, kao i dogradnju smještajnih kapaciteta. Vlada Norveške učestvuje i u finansiranju razvoja sistema za automatsko upravljanje predmetima (CMS). Do sada je Kraljevina Norveška u realizaciju projekata uložila oko 2,5 miliona eura.

Vlada Kraljevine Nizozemske

Kraljevina Nizozemska finansira IKT Projekat u periodu od septembra 2007. godine do decembra 2010. godine u iznosu 1,549.800 eura.

Španska agencija za međunarodnu saradnju

Uspostavu Centra za sudsku dokumentaciju i njegov inicijalni razvoj finansijski je podržala Španska agencija za međunaordni razvoj. Ukupni iznos odobrenih sredstava za realizaciju ovog projekta iznosi 175.000 eura. Sredstva su, prije svega, upotrijebljena za renoviranje i osposobljavanje smještajnog prostora Centra, uključujući nabavku opreme i razvoj baze podataka za sudske odluke.

SAŽETAK

Europski dan civilne pravde u Bosni i Hercegovini

Kantonalni sud Novi Travnik, kao predstavnik Bosne i Hercegovine u Europskoj mreži pilot sudova, uz pomoć i podršku Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeća BiH, kao suorganizatora manifestacije, pripremio je dvodnevni program u obilježavanju Europskog dana civilne pravde 23. i 24.10.2009.godine, organiziranjem manifestacije pod nazivom “Dani otvorenih vrata suda”.

Neki od događaja su bili:

- Slobodan pristup sudu i vođeni obilasci suda za djecu, učenike, studente, vladine i nevladine organizacije, odvjetnike, predstavnike zakonodavne i izvršne vlasti;
- Svečano potpisivanje Sporazuma o suradnji između Kantonalnog suda Novi Travnik i Pravnih fakulteta;
- Promocija “Informativnog priručnika” Kantonalnog suda Novi Travnik;
- I.Konferencija: „Aktualni trenutak pravosuđa u BiH u Europskim pravosudnim sustavima“
- Slobodan pristup građana sudu - razgovor i diskusija sudaca ovog suda s građanima;
- Distribucija promotivnog materijala glede Europskog dana civilne pravde, kao i drugog promotivnog materijala prikupljenog od udruga/udruženja, vladinih i nevladinih organizacija iz cijele Bosne i Hercegovine, u cilju informiranja i educiranja građana o pravima, načinu ostvarivanja i zaštite prava.

Ovoj manifestaciji nazočili su predstavnici bosansko-hercegovačkih pravosudnih institucija, izvršne i zakonodavne vlasti, međunarodne zajednice, nevladinog sektora, vjerskih, kulturnih udruga/udruženja građana, medija i građana.

U okviru prvog dana programa 23.10.2009. godine, najvažniji događaj bila je Prva Konferencija u povodu Europskog dana civilne pravde pod nazivom: „Aktualni trenutak pravosuđa u BiH u europskim pravosudnim sustavima“. Podršku i potporu radu Konferencije i obilježavanju Europskog dana civilne pravde u BiH, dali su u pozdravnim obraćanjima Specijalna predstavница Generalnog tajnika Vijeća Europe u BiH, g-đa Caroline Ravaud i predstavnik Ministarstva pravde BiH, gosp. Niko Grubešić.

Istaknuti učesnici Konferencije predstavili su više značajnih, aktualnih tema:

- **Milorad Novković, predsjednik Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH**, Položaj i uloga Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH u izgradnji nezavisnog i efikasnog pravosuđa u BiH;
- **Mr. Ljiljana Filipović, sutkinja Vrhovnog suda Federacije BiH**, Značaj i aktivnosti Evropske komisije za efikasnost pravosuđa za razvoj pravosudnog sistema u BiH;
- **Katica Jozak-Madar, predsjednica Kantonalnog suda Novi Travnik**, U susret Evropskom danu civilne pravde Kantonalni sud Novi Travnik i Evropska mreža pilot sudova;
- **Prof. dr. Miodrag Simović, predsjednik Ustavnog suda BiH**, Pravo na suđenje u razumnom roku;
- **Hajrija Hadžiomerović-Muftić, tužiteljica Federalnog tužilaštva**, Trgovina ljudima, posebno djecom, usklađenost domaćeg zakonodavstva u odnosu na međunarodne standarde;
- **Prof. dr. Borislav Petrović, dekan Pravnog fakulteta u Sarajevu**, Edukacija pravosudnih organa za uspješno suprostavljanje organizovanom kriminalu;
- **Monika Mijić, agentica Bosne i Hercegovine pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strasbourg**, Bosna i Hercegovina pred Evropskim sudom za ljudska prava;
- **Dušica Milosavljević, pravni analitičar VSTV-a BiH**, Dostignuća informatizacije u pravosuđu.

Prezentirane teme sadržane su u Zborniku radova I. Konferencije u povodu Europskog dana civilne pravde u BiH u 2009. godini.

SUMMARY

European Day of Civil Justice in Bosnia and Herzegovina

On the occasion of marking of European Day of Civil Justice on 23rd and 24th October 2009, Cantonal Court Novi Travnik in the capacity of B&H representative in the European Network of Pilot Courts, with support and assistance from High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina as the co-organizer, has prepared a two-day „Open doors at Court“ event.

Some of the events were the following:

- Free access to the court and guided tours for children, students, governmental and non-governmental organisations, lawyers, representatives of legislative and executive authorities;
- Ceremony of official signing of an Agreement on cooperation between Cantonal Court Novi Travnik and Law faculties;
- Promotion of „Informations handbook“ of Cantonal Court Novi Travnik;
- First Conference „Current moment of B&H justice system in European justice systems“;
- Free access to the Court – conversation and discussion justices of this Court with citizens;
- Distribution of promotional material about European day of civil justice, as well as other promotional material collected from various associations, government and non-government organisations from all over Bosnia and Herzegovina in the aim of informing and educating citizens about their rights.

Participants on this manifestation were representatives of B&H judicial institutions, representatives of legislative and executive authorities, international community, non-governmental institutions, religious, cultural organisations, press and citizens.

The most important event on the first day of the programme was the First Conference on the occasion of marking of European Day of

Civil Justice entitled: "Current moment of BiH justice system in European justice systems". Support to the Conference and to the marking of European day of civil justice in B&H, in the welcome speeches gave Mrs. Caroline Ravaud, Special representative of the secretary general at Council of Europe and Mr. Niko Grubešić, representative of Ministry of Justice B&H.

Prominent participants at the Conference were address an number of current issues by giving their presentations:

- **Milorad Novković, president of the High Judicial and Prosecutorial Council of BiH**, Position and role of the High Judicial and Prosecutorial Council of BiH in building of independant and efficient judiciary in BiH;
- **M.Sc. Ljiljana Filipović, justice of the Supreme Court of Federation of BiH**, Significance and activities of European Commission for Efficiency of Justice for the development of BiH justice system;
- **Katica Jozak-Madar, president of Cantonal Court Novi Travnik**, Toward the 'European day of civil justice' Cantonal Court Novi Travnik and European network of pilot courts;
- **Prof. Dr. Miodrag Simović, president of the Constitutional Court of BiH**, Right to a trial within a reasonable timeframe;
- **Hajrija Hadžimerović-Muftić, prosecutor, Federal Prosecutor's Office**, Human trafficking, particularly trafficking of children, compatibility of national legislation with international standards;
- **Prof. Dr. Borislav Petrović, dean of Law faculty Sarajevo**, Educating judicial bodies for successful combat against organized crime;
- **Monika Mijić, B&H agent before the European Court of Human Rights in Strasbourg**, Bosnia and Herzegovina before the European Court of Human Rights;
- **Dušica Milosavljević, legal analyst of the High Judicial and Prosecutorial Council of BiH**, Accomplishments of information technology in judiciary.

Presented topics are contained in the Proceedings of the First Conference on the occasion of European Day of Civil Justice in Bosnia and Herzegovina in 2009.

